

Projekat finansira Evropska unija

*Crna Gora
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava*

**DRUŠTVO PROFESIONALNIH
NOVINARA CRNE GORE**

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Položaj novinarki u crnogorskim medijima

DRUŠTVO PROFESIONALNIH NOVINARA CRNE GORE

Autorka: Duška Pejović

Sadržaj

1. UVOD	3
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	4
3. ŽENE NA MJESTIMA ODLUČIVANJA U MEDIJIMA	4
4. KLJUČNI NALAZI IZ INTERVJUA O POLOŽAJU NOVINARKI U MEDIJIMA	8
a. Odnos porodičnih i profesionalnih obaveza	8
b. Zapošljavanje, plate i napredovanje u poslu	17
c. Seksualno uznemiravanje	28
d. Rodna senzibilisanost i edukacija	38
5. KLJUČNI STAVOVI UČESNIKA FOKUS GRUPE	47
6. ZAKLJUČCI	51
7. PREPORUKE	54

1. UVOD

Uticaj medija na društvo veoma je važan jer pomaže u formiranju javnog mnjenja i podizanju društvene svijesti. Mediji oblikuju sadržaj onoga o čemu se u javnosti govori. Oni identifikuju, dodjeljuju javnu važnost i daju prioritet određenim događajima, temama i pitanjima ne koje je oko javnosti usmjereno iz dana u dan. Mediji biraju čak i aktere u tim događajima. Oni imaju kapacitet da skrenu pažnju javnosti na određena pitanja koja se predstavljaju kao važna u tom trenutku.

Jednakost je koncept koji podrazumijeva da su muškarci i žene jednako važni – da imaju jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti kako bi mogli ravnopravno i u jednakim uslovima da učestvuju u razvoju društva. Zato znanje, iskustvo, vrijednosti oba pola treba da budu jednako važni medijima. Rodnu perspektivu potrebno je primijeniti u procesu komunikacije medija jer omogućava da se osvijetle nejednakosti sa kojima se žene suočavaju a koje su im kulturološki dodijeljene, što se potom rutinski reflektuje u medijima. Na koje će teme i pitanja mediji skrenuti pažnju javnosti i na koji način će to učiniti, zavisi od niza faktora a prije svega od ličnih iskustava novinara/ki, njihove orijentacije – ideološke, vjerske, političke, kulturološke... Ukoliko novinari i novinarkе imaju patrijarhalne stavove, onda će ih reflektovati u svom izvještavanju koristeći stereotipe i predrasude kojima se podržava nejednak položaj žena. Istovremeno oni će se odraziti i na shvatanje sopstvenog položaja ne samo u društveno-političkom kontekstu, već i u profesiji koju obavljaju. Sve to utiče na kvalitet izvještavanja i poruke koje se šalju, ali i na razumijevanje, prihvatanje i spremnost novinara/ki da primijene etičke i profesionalne norme. Uključivanje rodne perspektive zahtijeva podizanje svijesti novinara/ki i medija o rodnoj ravnopravnosti ali i o tome koliko su značajni kao nosioci društvenih promjena za postizanje

jednakosti. Može se zaključiti da rodna senzibilizacija predstavlja uslov samospoznaje i osviještenosti o svom sopstvenom položaju, a onda i o položaju muškaraca i žena u jednom društvu. To će omogućiti novinarima/kama da u kontekstu sagledaju kulturološki dodijeljene rodne uloge, te prepoznaju ograničenja i nejednakosti sa kojima se žene sučavaju, a samim tim i novinarke.

Dosadašnje analize medija uglavnom su se bazirale na istraživanjima i analizi sadržaja koje su kvantitativno i kvalitativno mjerile rodnu perspektivu. Studija "Rodno ogledalo medija u Crnoj Gori" pokazala je da mediji i dalje izvještavaju stereotipno, podržavaju tradicionalne društvene vrijednosti i rodne uloge i ne doprinose dovoljno postizanju jednakosti u društvu. U Studiji se bilježi i nedostatak senzibiliteta novinara/ki da prepoznaju rodnu neravnopravnost odnosno nejednak položaj žena i da aktivno rade na eliminisanju rodnih stereotipa. Dodaje se da je medijski prostor koji se daje ženama mnogo manji od onog koji se daje muškarcima, a u prilog tome navodi se podatak da su žene u rubrici politika prisutne samo 13,2 %, te da žene skoro 7 puta manje govore od muškaraca u toj oblasti. Procenat priča koje se fokusiraju na rodnu ravnopravnost, dostignuća žena, nasilje i nejednakosti iznosi samo 2,3%.

Vrijedno je pomenuti i analizu vidljivosti žena i muškaraca u centralnim informativnim emisijama koje je u januaru 2019.godine uradila Agencija za elektronske medije. Zaključeno je da u novinarskoj profesiji dominantno rade žene koje su proizvele 60% objavljenih informacija u posmatranoj sedmici. Dodaje se da su žene češće urednice i voditeljke centralnih informativnih emisija u odnosu na muškarce. Podaci pokazuju i da je angažovanje novinarki u odnosu na kolege najmanje duplo veće po svim temama, izuzev sporta. No, kada je riječ o broju sagovornika i sagovornica u emisijama, analizom je utvrđeno da je od svih izjava 20% uzeto od žena, a na teme iz sfere politike, privrede, nasilja i kriminala samo 10 %.

Istraživanja koja se odnose na položaj novinarki u medijima rijetka su ili ih gotovo nema. NVO "Ženska akcija" još davne 2003.godine uradila je istraživanje i publikaciju "Rodni podaci za Crnu Goru" u kojem je između ostalog prikupljala i analizirala informacije o ženama na rukovodećim položajima u medijima. U publikaciji se navodi da najviše funkcije u medijima pripadaju muškarcima što implicira da se ženama ne ukazuje dovoljno povjerenja zbog sumnje u njihove stručne i profesionalne sposobnosti. Dodaje se da marginalizacija ili odsustvo žena iz sfere rukovođenja, "mogu predstavljati određenu pogodnost za nedovoljno informisanje i afirmisanje rodne jednakosti u društvu u cjelini." Zaključuje se da je prisustvo žena direktno detereminisano visinom rukovodnog položaja, odnosno da se broj žena proporcionalno smanjuje što je pozicija viša. Konkretno to znači da su žene najzastupljenije u «podnožju» piramide rukovođenja u sferi informisanja – 40,5% žena je urednica redakcije. Prema analizi, glavnih i odgovornih urednica bilo je 21,06%, dok je na poziciji direktorica bilo samo 15,8% žena.

Budući da je to jedino istraživanje takve vrste koje je rađeno u Crnoj Gori, Društvo profesionalnih novinara odlučilo je da sprovede novo istraživanje o položaju novinarki u 14 crnogorskih medija uključujući i njihovo pozicioniranje na mjestima odlučivanja.

1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Budući da je studija "Rodno ogledalo medija u Crnoj Gori" već pokazala da medijski sadržaji nijesu u dovoljnoj mjeri orodnjeni, željeli smo da utvrdimo ko danas donosi odluke u najuticajnijim crnogorskim medijima u pogledu rodne strukture rukovodećeg kadra, kao i kakav je položaj novinarki u tim medijima, te da li im je obavljanje posla otežano u odnosu na kolege muškarce. Opredijelili smo se da istraživanje usmjerimo na 14 posmatranih medija koji imaju nacionalnu pokrivenost, najveću čitanost/gledanost/ povjerenje odnosno najveći broj posjeta. To su: RTCG (televizija, radio i portal), TV Vijesti, Daily Press (novina i portal Vijesti), Pobjeda, Dnevne novine, Dan, portal Analitika, portal FOS Media, Prva TV, TV Nova M i agencija Mina. Jedan medij odbio je da dostavi podatke.

Istraživanje se sastoji iz dva dijela:

1. Utvrđivanje procenta žena na mjestima odlučivanja.

Da bismo utvrdili procenat žena na mjestima odlučivanja, bilo je neophodno da imamo informaciju o tačnom broju novinara i novinarki koji rade u 14 crnogorskih medija, a koji bi bio osnova za sprovođenje gotovo cjelokupnog projekta. No, nijedna institucija, uprava, agencija, zavod, organizacija, sindikat ili udruženje ne posjeduje ovaj podatak. Na naš upit o tome, dobijali smo samo procjene, pretpostavke ili zbirne podatke koji se ne vode po zanimanjima i koji nam nijesu mogli biti od koristi. Zato su podaci koje prezentujemo i analiziramo, dobijeni pojedinačnim prikupljanjem iz informativnih glasila - elektronskih, štampanih medija i portala koji su nam dostavljani u različitim periodima trajanja projekta.

2. Prikupljanje i analiziranje podataka o pozicioniranju i položaju novinarki u medijima kroz spektar pitanja o njihovim porodičnim i profesionalnim obavezama, aktivnostima i problemima na poslu i u vezi sa poslom.

Kako nam je za prikupljanje podataka o tačnom broju novinara i novinarki trebalo više vremena, za ispitivanje i analizu položaja novinarki izabrali smo polustrukturirani intervjua sa nizom zatvorenih i otvorenih pitanja primjerenih izradi kvantitativne i kvalitativne analize. Sprovedeno je dubinsko intervjuisanje 70 novinarki, što je 23,5% od ukupnog broja onih koje rade u posmatranim medijima. Svrha intervjua je da se istraži položaj novinarki u medijima sa krajnjim ciljem da se ostvari ravnopravnost žena i muškaraca u ovoj profesiji čemu će doprinijeti rodna senzibilizacija zaposlenih u medijima i orodnjavanje medijskih sadržaja.

Polustrukturirani intervjua sadržao je sljedeće teme: 1. odnos porodičnih i profesionalnih obaveza 2. zapošljavanje, plate i napredovanje u poslu 3. seksualno uznemiravanje 4. rodna senzibilisanost i edukacija. Riječ je o početnom pilot-istraživanju koje će dati ulazne podatke kao osnovu i moguće pravce za buduća detaljnija istraživanja i analize.

Fokus grupa sastavljena od novinara obezbijediće stavove i mišljenja muškaraca o setu pitanja koja su postavljena njihovim kolegicama.

Istraživanje je sprovedeno od jula 2019. do decembra 2019.godine.

Ispitanice su kategorizovane po sljedećim kriterijumima: radno-pravni status, stepen obrazovanja, godine starosti, vrijeme bavljenja novinarstvom, mjesto ili pozicija koju ispitanica pokriva kao i oblast rada. I ovi podaci pokazali su strukturu novinarki koje rade u posmatranim crnogorskim medijima, ali se njima nijesmo detaljnije bavili.

Struktura ispitanica:

Radno-pravni status - ugovor na neodređeno vrijeme – 54 (77,14%) , ugovor na određeno- 9 (12,85%), honorarni ugovor – 2 (2,85%) , nešto drugo – 2 (2,85), 3 novinarku su bez odgovora na ovo pitanje (4,28%)

Stepen obrazovanja - SSS- 8 (11,42%), VI stepen – 4 (5,71%), VII stepen – 51 (72,85%) , master/doktorat – 7 (10%)

Godine starosti - 18 do 30 godina - 16 (22,85%), 30 do 50 godina – 51 (72,85%), preko 50 godina – 3 (4,28%)

Vrijeme bavljenja novinarstvom - do 5 godina – 13 (18,57%), 5 do 15 god.- 30 (42,85%), 15 do 25 godina – 24 (34,28%), više od 25 godina – 3 (4,28%)

Mjesto/pozicija koju ispitanica pokriva - direktorka medija/programa- 1 (1,42%), pomoć.ili zamjen.gl.i odg.urednka – 4 (5,71%), urednica redakcije – 11 (15,71%), novinarka/urednica emisije – 51 (72,85%), novinarka saradnica – 3 (4,28%). Nije bilo glavnih I odgovornih urednica, kao ni pomoćnica/zamjenica direktora.

Oblast rada - politika – 23 (32,85%), društvo- 31 (44,28%), ekonomija – 2 (2,85%), kultura – 3 (4,28%), crna hronika – 5 (7,14%), gradske vijesti – 3 (4,28%), zabava – 2 (2,85%), 1 novinarka je bez odgovora (1,42%). Nije bilo novinarki koje su izvještavale u oblasti sporta.

3. ŽENE NA MJESTIMA ODLUČIVANJA U MEDIJIMA

Ukupan broj novinara I novinarki u 14 posmatranih medija iznosi 525, od čega je žena 297 (56,6%) a muškaraca 228 (43,4%). Njihov tačan broj utvrdili smo pojedinačnim pozivanjem svakog medija koji nam je dostavljao podatke. I ranije se smatralo da je novinarstvo tzv. ženska profesija što je našim istraživanjem potvrđeno – žene čine većinu zaposlenih u posmatranim medijima. No, istovremeno, prvi put poslije 16 godina od prethodnog istraživanja, utvrđeno je

da je promijenjena rodna struktura na mjestima odlučivanja i žene više nijesu marginalizovane. Sada su prema tom kriterijumu izjednačene sa muškarcima jer zauzimaju polovinu najviših rukovodnih pozicija u posmatranim medijima ili čak više od toga. Prema podacima koje su nam mediji dostavili, na mjestima direktorki/generalnih/izvršnih direktorki ima 50% žena. Na stepenicu nižim pozicijama glavnih i odgovornih urednica/direktorki programa zastupljene su sa 51,5%, dok na najnižim mjestima odlučivanja – urednice redakcija- žene prednjače sa 60,8%.

	Broj novinara i novinarki	Direktori/ce, generalni izvršni direktori/ce	Glavni odg.urednici/ce, i direktori/ke programa, urednici/e servisa	Urednici/ce redakcija
Muškarci	228	7	16	38
	43,4 %	50 %	48,5%	39,2%
Žene	297	7	17	59
	56,6%	50 %	51,5%	60,8%
UKUPNO	525	14	33	97
	100%	100%	100%	100%

Međutim, povoljna rodna struktura na mjestima odlučivanja ne znači automatski i primjenu rodnog aspekta u medijima, što je pokazala studija “Rodno ogledalo medija u Crnoj Gori”. To navodi na zaključak da iako žene rukovode medijima, tekstovi i prilozi i dalje sadrže stereotipe i podržavaju rodne uloge primjerene patrijarhatu ne doprinoseći dovoljno uspostavljanju jednakosti u društvu. Iako ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca na mjestima odlučivanja i veći broj novinarki koje rade u medijima, u jednom dijelu znači poboljšanje položaja žena, feminizacija profesije u kojoj je prosječna plata niža od one na državnom nivou, može da predstavlja i odraz njene degradacije. Jasno je da orodnjavanje medijskih sadržaja ne zavisi samo od broja žena koje donose odluke i utiču na način izvještavanja, već prije svega od toga koliko su urednici/ce i novinari/ke rodno senzitivni i edukovani da unesu rodni aspekt u svoje tekstove i priloge.

Važno je istaći i da posljednjih 3 godine novinarke čine oko 80 % nezaposlenih od ukupnog broja muškaraca i žena u novinarskoj profesiji koji su bez posla. Prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore koji su dostavljeni za potrebe ovog istraživanja, na dan 16.jula ove godine bilo je ukupno 63-oje nezaposlenih na evidenciji Zavoda, od čega je 82,53% žena odnosno njih 52-ije. Posljednjeg dana 2018.godine, na evidenciji Zavoda bilo je 146 nezaposlenih novinara i novinarki od čega je 112 žena ili 76,71%. 2017.godine bilo je 157 nezaposlenih, a samo novinarki 122-ije ili 77,7%. Posljednjeg dana 2016.godine na evidenciji Zavoda za zapošljavanje bilo je 179 novinara i novinarki bez posla, a od tog broja bilo je 148 žena ili 82,68%.

No, ova statistika ne svjedoči o rodnoj diskriminaciji ukoliko se uzmu u obzir podaci sa Fakulteta političkih nauka koji su takođe dostavljeni autorki istraživanja. Oni jasno ukazuju na to da je mnogo više žena diplomiranih novinarki u odnosu na muškarce, što je proporcionalno broju nezaposlenih oba pola. U posljednje 4 studijske godine, na osnovnim studijama novinarstva diplomirao je 21 muškarac (14,68%) i 122 žene, dok je specijalističke studije završilo 17 (15,74%) muškaraca i 91 žena.

4. KLJUČNI NALAZI IZ INTERVJUA O POLOŽAJU NOVINARKI U MEDIJIMA

Polustrukturirani intervju sadržao je izabrane teme sa nizom zatvorenih i otvorenih pitanja koja su omogućila kvantitativnu i kvalitativnu analizu položaja novinarki u posmatranim medijima. Kroz kvantitativni metod prikupili smo podatke koje smo obradili, dok smo istovremeno saznali iskustva, stavove, mišljenja i percepciju intervjuisanih novinarki. Polustrukturirani intervju obavili smo sa 70 novinarki što predstavlja 23,5% od ukupnog broja novinarki u posmatranih 14 medija.

Kroz polustrukturirani intervju obrađene su četiri teme:

1. Odnos porodičnih i profesionalnih obaveza; 2. Zapošljavanje, plate i napredovanje u poslu; 3. Seksualno uznemiravanje; 4. Rodna senzibilisanost i edukacija.

a. Odnos porodičnih i profesionalnih obaveza

8. Da li su žene i muškarci ravnopravni u Crnoj Gori – imaju li ista prava, odgovornosti i mogućnosti da ravnopravno i u jednakim uslovima doprinose razvoju društva?

Da li su žene i muškarci ravnopravni u Crnoj Gori – imaju li ista prava, odgovornosti i mogućnosti da ravnopravno i u jednakim uslovima doprinose razvoju društva ?		
DA	DJELIMIČNO	NE
4	43	23
5,71%	61,42%	32,85%

Prvo pitanje, kao mjerač pulsa o prepoznavanju rodnih nejednakosti u crnogorskom društvu, otkrilo je da samo 5,71% novinarki iz posmatranih medija smatra da su žene i muškarci ravnopravni u Crnoj Gori. Sve ostale, ili 95%, potvrdile su, ili su djelimično saglasne, da žene i muškarci nijesu jednaki u našem društvu. Ipak, važno je istaći da je samo jedna trećina novinarki jasno prepoznala diskriminaciju žena! Većina navodi da smo još uvijek patrijarhalno društvo u kojem je muškarac dominantan i pripada mu javna sfera, dok je žena žrtva predrasuda i tradicionalnih normi da joj je mjesto u kući sa obavezom da rađa i brine se o porodici. Muškarci i žene imaju ista prava de iure, ali u praksi je nejednakost vidljiva na svakom koraku od porodice do radnog mjesta, smatraju mnoge novinarke. Pojedine intervjuisane navode da je mnogo manje žena na rukovodećim pozicijama, zatim u politici gdje se donose odluke, da su za isti posao manje plaćene od muškaraca, te da moraju mnogo više da rade i da se dokazuju da bi napredovale u poslu za razliku od muških kolega. Pojedine novinarke jasno navode razloge nejednakosti:

“Problem je u kulturološkim obrascima koji diktiraju tradicionalne muško-ženske uloge. Jedino ukoliko su ti obrasci na individualnom nivou prevaziđeni, postoji mogućnost napretka i jednakog učešća i doprinosa društvu za osobe ženskog pola.”

“Ispod deklarativne ravnopravnosti je kompleksna pozadina kolektivne društvene ucjene žena za spajanjem karijere i porodice. A taj patrijarhalni kod je usadjen u svaku od nas i onda se trudimo da imamo kontrolu na više kolosjeka što se na kraju slomi na samoj ženi.”

“Žene nijesu ravnopravne sa muškarcima u Crnoj Gori. Za isti posao plaćene su manje, potrebno im je mnogo više zalaganja da bi napredovale, i za razliku od muškaraca, moraju više da rade i da se dokazuju.”

“Utisak mi je da se sa ženama koje dominiraju u nekoj oblasti nerijetko obračunava u našem društvu, odnosno zamijera im se stručnost. Zamjerke nerijetko stižu i od samih žena, što je paradoksalno.”

Opisujući crnogorsko društvo neke novinarke smatraju da velika većina muškaraca ali i žena i dalje vjeruju da su kućni poslovi isključivo obaveza žena, te da majka ima mnogo važniju ulogu u vaspitavanju djece od oca. Ipak, dio njih prepoznaje da takvi stavovi predstavljaju ograničenje za žene. Dodaju da se od žena očekuje da rade i doprinose kućnom budžetu, tako da se sve svodi na to da žene pored kućnih poslova koje već vjekovima rade, istovremeno provode osam sati na poslu gdje su često manje plaćene od muškaraca.

“Sve u svemu, žene su skoro u istom položaju u kojem su se nalazile i prije 100 godina”, napisala je jedna ispitanica.

“Smatram da se žene u crnogorskom društvu još posmatraju u tradicionalnim okvirima, da joj je mjesto kod kuće, da radja i završava kućne poslove. Koliko god bila uspješna, uspjeh bez porodice joj se ne oprašta.”

“Samim tim što su žene najčešće i majke, to ih sputava u brojnim obavezama, kako u poslovnom, tako i u privatnom životu. Uglavnom su one te koje moraju da otkazuju svoje poslovne obaveze da bi izašle u susret privatnim. Nije rijetkost da je ženama napredak na poslu otežan zbog trudničkog odsustva.”

Odgovori su sadržali i mišljenja da žene nemaju iste uslove za pokretanje biznisa, da i dalje ostavljaju imovinu braći, da su diskriminisane prilikom zapošljavanja, kao i da se na njih često gleda sa podozrenjem kao na gluplje ili kao na seksualne objekte. Ipak bilo je odgovora da se situacija mijenja na bolje posebno pod pritiskom euroatlantskih integracija i međunarodnih obaveza Crne Gore.

Statistički podaci ali i mišljenja i stavovi ispitanica pokazali su da ogromna većina novinarki u posmatranim medijima prepoznaju diskriminaciju i nejednakosti sa kojima se žene srijeću u patrijrahalmom društvu kakvo je naše. No, i pored toga, to što su novinarke izabrale odgovor o djelimičnoj ravnopravnosti, može ukazivati na to da pitanje diskriminacije smatraju individualnim problemom a ne političkim pitanjem čije rješavanje zahtijeva aktivnosti i odgovornost političkih i svih drugih činilaca u društvu za uspostavljanje jednakosti.

“Položaj žene je individualno pitanje i zavisi od stepena obrazovanja i emancipovanosti nje i porodice iz koje potiče.”

Iako je veliki procenat ispitanica prepoznao da žene i muškarci nijesu ravnopravni ili da su djelimično ravnopravni, mišljenja i stavovi ipak pokazuju nedovoljno razumijevanje uticaja pretežnog obavljanja kućnih poslova i porodičnih obaveza na položaj žena. Taj dio posla se smatra prirodnom ženinom ulogom bez većeg preispitivanja kako to utiče na njen položaj u društvu, mogućnosti i uslove u kojima bi trebalo da doprinosi razvoju društva jednako kao i muškarac.

- 9. Da li su novinarke i novinari ravnopravni u novinarskoj profesiji – imaju li iste mogućnosti da u jednakim uslovima obavljaju svoj posao?**

Da li su novinarki I novinari ravnopravni u novinarskoj profesiji – imaju li iste mogućnosti da u jednakim uslovima obavljaju svoj posao?		
DA	DJELIMIČNO	NE
33	28	9
47,14%	40%	12,85%

Nakon što je skoro 95% novinarki u posmatranim medijima prepoznalo neravnopravnost žena i muškaraca u našem tradicionalnom društvu, mnogo je manji procenat onih koje slično stanje vide i u novinarskoj profesiji izdvajajući je tako iz kulturološkog miljea još uvijek vladajućeg patrijarhata. Podatak da je 87 % novinarki odgovorilo da je ravnopravno ili djelimično ravnopravno sa kolegama u svojoj profesiji pokazalo je da smo više objektivni i hrabrije se suočavamo sa realnošću i prepoznavamo probleme kada govorimo o globalnim procesima i situacijama u kojima nijesmo neposredni učesnici. Ovo pitanje moglo je nesvjesno otvoriti preispitivanje odgovornosti ispitanica i njihove sposobnosti da se izbore za svoj položaj i mjesto u medijima u kojima rade, te uticati da kroz pozitivan odgovor istaknu svoj doprinos, lični integritet i snagu u sopstvenom pozicioniranju prilikom obavljanja novinarskog posla. Iako su kod prethodnog pitanja položaj i prava žena u Crnoj Gori ispitanice posmatrale kroz prizmu privatnih i profesionalnih obaveza, sada su sagledavanje položaja novinarki stavile isključivo u kontekst svoje profesije.

Ispitanice koje smatraju da su ravnopravne sa svojim kolegama u novinarskoj profesiji navodile su da položaj I plata zavise isključivo od rada svakog pojedinačno, odnosno odsustva sa posla ili eventualnih propusta, što, kako smatraju, nije uslovljeno polom.

“U mediju u kojem radim smatram da imam jednake uslove kao muške kolege. Konkretno, napredovanje je zavisilo od mog rada, plata zavisi od mog rada, ne mislim da sam manje plaćena od muških kolega na istoj radnoj poziciji.”

“Na medijskoj sceni Crne Gore ima mnogo više novinarki nego novinara. Ne znam za primjer da neke žene nijesu imale jednake uslove za obavljanje posla u odnosu na muškarce.”

Samo oko 13% novinarki prepoznaje neravnopravan položaj sa muškim kolegama ističući kao razlog obavljanje kućnih poslova, brigu o djeci, odsustvo žena sa posla zbog trudnoće ili bolesti djeteta, što, kako objašnjavaju, utiče na njihovo teže zapošljavanje I dolazak do rukovodećih

mjesta i uredničkih pozicija. Neke od ispitanica ispričale su da žena nije postavljena na uredničku poziciju jer je direktor prokomentarisao da je bolje da to radi muškarac jer “neće otići na porođajsko”.

“Smatram da muškarci lakše napreduju, posebno u godinama kada je žena u reproduktivnoj dobi. Osim toga, novinarstvom kao zanimanjem koje nije dobro plaćeno u Crnoj Gori dominantno se bave žene, ali su često žene te koje rade a muškarci odlučuju. Situacija se ipak mijenja na bolje, jer recimo u tri od četiri televizije sa nacionalnom pokrivenošću žene su direktorke. Pitanje je međutim da li su one te koje su donosioci odluka.”

“Novinari i novinarki nemaju iste mogućnosti. Novinarki uglavnom posmatraju “pogrešnim očima”, kroz šovinističku konotaciju.”

“Žene u novinarstvu dijele sudbinu ostalih žena u crnogorskom društvu. Vrlo često, zbog obaveza prema djeci i porodici, nijesam bila u prilici da neke od novinarskih poslova obavljam na način kao i kolege suprotnog pola.”

“Odnos prema novinarkama, i u slučaju dobro urađenog posla i u slučaju propusta, drugačiji je od onog prema muškarcima kojima se greške lakše opraštaju i češće ih pohvale ili nagrađuju.”

Neke ispitanice ispričale su da im je trebalo više godina da dođu do stabilnog statusa na poslu, dok su njihove kolege “kroz mušku solidarnost i druženje”, mnogo lakše i brže došli do istog ili čak višeg statusa. Ističu i da se novinari muškarci mnogo ozbiljnije shvataju u komunikaciji sa sagovornicima.

“Što se tiče mog iskustva: trebalo mi je mnogo više vremena da dođem do nekog stabilnog statusa na poslu, 5-7 godina, do čega su kolege došli laganije i uz muške odnose, tipa ispijanja pića, zajednički razgovori i slično.”

Pojedine ispitanice koje su izabrale odgovor da su novinari i novinarki djelimično ravnopravni u novinarskoj profesiji prepoznaju nejednakosti koje trpe novinarki ali istovremeno smatraju da je novinarstvo “ženska profesija” što je za njih dovoljan razlog da izbjegnu negativan odgovor.

“U medijima je nešto bolja situacija nego u društvu kada je u pitanju rodna ravnopravnost. Vjerujem da na to utiče što nekoliko ključnih medija u zemlji vode žene. Drugi razlog mogla bi biti i njihova zastupljenost, jer je u novinarstvu više žena nego muškaraca, pa bi i to mogao biti faktor što su žene u medijskoj industriji u donekle boljem položaju nego u ostalim djelatnostima. Ali, još uvijek ima prostora za unapređivanje njihovog položaja.”

“Novinarstvo je postalo ženska profesija posljednjih nekoliko godina. Sve manji broj muškaraca je zainteresovan za novinarstvo, a jedan od glavnih razloga je socio- ekonomski uslov.”

10. Da li nedefinisano radno vrijeme uz kućne obaveze i brigu o djeci otežava obavljanje radnih zadataka novinarki?

Da li nedefinisano radno vrijeme uz kućne obaveze I brigu o djeci otežava obavljanje radnih zadataka novinarki?		
DA	DJELIMIČNO	NE
50	14	6
71,42%	20%	8,57%

Preko 90% novinarki smatra da nedefinisano radno vrijeme uz kućne obaveze I brigu o djeci otežava ili djelimično otežava ženama obavljanje novinarskog posla, te da im treba mnogo više snage, energije i odricanja da obave postavljene zadatke za razliku od njihovih kolega. Istovremeno se uočava kontradiktornost u odgovorima ispitanica jer skoro 90 odsto smatra da su novinari i novinarka u potpunosti ili djelimično ravnopravni u novinarskoj profesiji. To ukazuje da ogromna većina novinarki iz posmatranih medija nedovoljno razumije uticaj pretežnog obavljanja kućnih poslova i porodičnih obaveza na položaj žena i u njihovoj profesiji.

Mnoge ispitanice objasnile su da novinarka koje rade "dnevnu traku" završavaju svoj radni dan u 18 h ili čak mnogo kasnije, pa zato nemaju mnogo vremena za izvršavanje kućnih obaveza nakon posla. To, kako su navele, znači da gotovo uopšte nemaju vremena za odmor što se, kako kažu, može odraziti i na kvalitet obavljanja profesionalnih obaveza.

"Ovo pitanje posmatram kroz primjer samohrane majke koja je radila u našoj redakciji. Novinarski posao je izuzetno težak i zahtjevan, pa sam i na njenom primjeru vidjela koliko je odricanja potrebno da biste uopšte zadržali posao. Svakodnevne obaveze, ali i briga o djeci u velikoj mjeri otežavaju obavljanje radnih zadataka novinarkama."

Dok dio novinarki piše da nadređeni u medijima nemaju dovoljno razumijevanja za žene koje odsustvuju sa posla zbog djece, drugi dio primjećuje da kolege, kolegice i urednici smatraju da žene koje nemaju muža i djecu treba da rade duže i da budu još više na raspolaganju, uz komentar: "Lako je tebi, ne misliš šta ćeš za ručak niti je li ti dijete uradilo domaći". Na taj način, patrijarhalno ustrojstvo ne samo što je žene postavilo u neravnopravan položaj sa muškarcima, nego aktivno utiče na osudu žena, naročito onih koje nijesu ispunile svoje "ženske" dužnosti.

Mnoge novinarka naglašavaju da zbog nedefinisanog radnog vremena gotovo konstantno rade 10 sati dnevno a nekada i duže što, kako smatraju, ženama stvara pritisak jer se od njih očekuje da nakon posla obave i sve porodične i obaveze domaćice, što je iscrpljujuće. Sve to, kako kažu, mnogo im troši energiju, dovodi do konstantnog umora i otežava obavljanje profesionalnih zadataka.

»Novinarka koja ima porodicu znatno će manje moći da pruži profesiji nego ona koja nema djecu i kućne obaveze. »

“Na primjer, ako se dijete prehladi, poziva se majka da dođe kući i napusti posao, bez obzira što nije riječ o hitnoj situaciji. To se rijetko dešava kada su u pitanju kolege novinari.”

“Nikada ne znamo kada se vraćamo kući. Sa malom djecom i svim ostalim obavezama situacija je dodatno komplikovana.”

Pojedine ispitanice predlažu da se jasno definiše radno vrijeme u novinarstvu i da se nakon tog vremena novinari i novinarka ne mogu pozivati na radne zadatke. Dodaju da im je jako teško što nemaju radno vrijeme i što moraju uvijek da budu dostupne.

Mali dio intervjuisanih novinarki, 8,5%, smatra da im upravo nedefinisano radno vrijeme omogućava da se organizuju kako im najviše odgovara.

Ogromna većina novinarki saglasna je da su žene u novinarskoj profesiji rastrzane između obaveza majki, domaćica i novinarstva koje je težak i zahtjevan posao, za razliku od njihovih kolega koji se ne suočavaju sa višestrukim teretom porodičnih obaveza i neplaćenog posla u kući.

11. Možete li vi da uskladite porodične I profesionalne obaveze?

Možete li vi da uskladite porodične I profesionalne obaveze?				
DA ,UVIJEK	ČESTO, ALI NE UVIJEK	DONEKLE	RIJETKO	NIKAKO
9	30	26	5	/
12,85%	42,85%	37,14%	7,14%	/

Oko 45% ispitanica može da uskladi samo donekle ili rijetko svoj porodični i poslovni život. Istovremeno, više od 55 % intervjuisanih novinarki odgovorilo je da uvijek ili često može da uskladi porodične i profesionalne obaveze. Kada se taj podatak dovede u vezu sa preko 71% novinarki koje su odgovorile da im nedefinisano radno vrijeme, kućne obaveze i briga o djeci otežavaju obavljanje posla, dobija se slika ogromne preopterećenosti žena i maksimalnog truda

i napora koji ulažu u izvršavanje obaveza. U odgovorima na prethodno pitanje novinarki su jasno naglašavale da su rastrzane između obaveza majki, domaćica i novinarstva što dovodi do konstantnog umora i otežava im obavljanje radnih zadataka. Slično kao i u prethodnim pitanjima, lična perspektiva i sagledavanje situacije u kojoj je ispitanica neposredna učesnica dovodi do više subjektivnog i pozitivnijih odgovora o sebi kao pokušaj da se istaknu lične sposobnosti i uspješno usklađivanje u izvršavanju privatnih i profesionalnih obaveza. Samo 7 % odgovora ispitanica da im rijetko polazi za rukom da usklade porodične i obaveze na poslu, i potpuno odsustvo odgovora da to nikako ne mogu postići, moguće je da predstavlja bijeg od priznavanja ženskog neuspjeha da nijesu u stanju da ispune svoje rodne uloge koje patrijarhalno društvo očekuje od njih – prije svega da budu dobre majke i domaćice, pa tek onda da se posvete poslu i karijeri.

“Svjesno sam se opredijelila da budem u neinspirativnom mediju jer mogu mnogo više da radim od kuće. To međutim nije slučaj sa mojim mužem. I to je dokaz da su žene te koje na kraju ipak ostaju kod kuće sa djecom u najvećem broju slučajeva”, napisala je jedna od intervjuisanih novinarki.

Iako većina novinarki ponovo navodi da im je jako teško da usklade svakodnevne porodične i poslovne obaveze, veliki dio njih zaokružuje odgovor da sve to uskladjuju vrlo često, što pokazuje koliko je teško razbiti patrijarhalni model rodnih uloga i priznati da ne uspijevaju da ispune sve što se od njih očekuje. Mnoge ispitanice pisale su o tome da moraju da traže zamjenu na poslu ako se dijete prehladi ili dobije temperaturu, ako ga moraju uzeti ranije iz vrtića ili ga čuvati vikendom kada vrtić ne radi. Objašnjavaju da kuvaju ručak i obavljaju brojne druge kućne obaveze nakon ponoći jer drugačije nije moguće, a često traže pomoć roditelja, prijatelja, porodice i kolega, kako bi mogle da obave sve poslove.

“Radim najmanje tri puta više od kolega novinara koji nemaju teret kuće na leđima. Za to na žalost nema razumijevanja na poslu i često se sa podsmjehom odnose prema kućnim obavezama. Usklađujem obaveze tako što radim više od muških kolega.”

“Dok su djeca bila manja to je bio, blago rečeno, pakao! Sada kad su odrasli je ipak sve lakše i ima se više vremena za mnoge stvari koje ranije nisu bile moguće.”

I kroz odgovore na ovo pitanje novinarki su imale želju da istaknu svoje sposobnosti, da dokažu i pokažu i sebi i drugima da one uspijevaju da završe sve što se očekuje od njih, iako su svjesne da realno sve te obaveze teško mogu ispunjavati. Jedan od zaokruženih odgovora bio je da ispitanica često ali ne uvijek uspijeva da uskladi porodične i profesionalne obaveze a onda je to objasnila na sljedeći način:

“Da sam perfekcionista rekla bih da nikako ne uspijevam da uskladim obaveze, ali ipak nekako se te osnovne stvari završavaju.”

Većina onih koje su navele da uvijek ili često mogu da usklade porodične i profesionalne obaveze, objasnila je da nijesu udate i da nemaju djecu, te da zbog toga nemaju veliki teret obaveza.

12. Da li pored poslovnih, porodičnih i obaveza u domaćinstvu imate dovoljno slobodnog vremena da ga posvetite sebi?

Da li pored poslovnih, porodičnih i obaveza u domaćinstvu imate dovoljno slobodnog vremena da ga posvetite sebi?				
DA, UVIJEK	ČESTO, ALI NE UVIJEK	DONEKLE	RIJETKO	NIKAKO
4	20	23	20	3
5,71%	28,57%	32,85%	28,57%	4,28%

Podatak da više od 65% intervjuisanih novinarki ima slobodno vrijeme koje može da posveti sebi samo donekle, rijetko ili nikako, dovoljno govori o njihovoj preopterećenosti porodičnim i profesionalnim obavezama. Istovremeno više od 55 % novinarki navelo je u prethodnom pitanju da uvijek ili često može da uskladi porodične i profesionalne obaveze. Želja da novinarka pokažu svoje super - sposobnosti i ponašaju se u skladu sa očekivanjima društva, stavlja ih u raskorak između zahtjeva patrijarhata i tereta njihovih obaveza u porodičnom i profesionalnom životu. Nakon svega, ostaje malo slobodnog vremena za sebe što je, kako kažu, na posljednjem mjestu.

“Briga o sebi je na trećem, četvrtom mjestu, jer 24 h nisu dovoljna da završite sve što se od vas očekuje.”

Mnoge kažu da dan za njih ne traje dovoljno dugo kako bi završile sve poslove.

“U ovom poslu nemate vremena za porodicu, i ono malo što imate posvetite se djeci, za sebe-samo usput, koliko se stigne . Imam malu djecu. Samo ću reći da se ne sjećam kad sam otišla sa prijateljicom u pozorište, bioskop, grad. O nekom putovanju I ne pomišljam.”

Pojedine novinarka nijesu čak željele ni da razmišljaju o slobodnom vremenu za sebe naglašavajući još jače duh patrijarhata koji oduzima subjektivitet ženi i podrazumijeva da su djeca najvažnija, da se njima sve mora podrediti a da je naročito to primarna obaveza majke ma kojim poslom da se bavi.

“Posvećivanje sebi za mene je posvećivanje djeci i porodici koji su moja snaga za posao.”

One novinarke koje imaju dovoljno slobodnog vremena navele su da nijesu udate i nemaju djecu.

b. Zapošljavanje, plate i napredovanje u poslu

13. Da li su novinari i novinarke jednako tretirani i imaju iste mogućnosti prilikom zapošljavanja?

Da li su novinari i novinarke jednako tretirani i imaju iste mogućnosti prilikom zapošljavanja?		
DA	DJELIMIČNO	NE
32	29	9
45,71%	41,42%	12,85%

Više od 45% novinarki odgovorilo je da novinarke kao i kolege imaju jednake mogućnosti da se zaposle. Potvrđan odgovor objašnjavale su stavom da to zavisi od redakcije, da poslodavci uglavnom ne prave razliku između žena i muškaraca kada odlučuju o tome ko će dobiti posao, te da to zavisi od obrazovanja i ambicija a ne od pola. Pojedine ispitanice ističu da žene čak bolje prolaze od muškaraca.

“Mislim da poslodavci nemaju tu predrasudu da žele da zaposle jedan ili drugi pol. Jedino u firmama gdje je veliki broj novinarki, onda se obraduju kad vide muškarca, i obrnuto... ali mislim da nema predrasuda u vezi s polom.”

“Nisam primijetila drugačiji tretman na osnovu pola. Štaviše, žene koje znaju iskoristiti šarm čak mnogo bolje prolaze od muškaraca.”

Iako je samo oko 13% novinarki eksplicitno odgovorilo da žene nemaju iste mogućnosti kao muškarci da se zaposle, njihovi stavovi bili su identični stavovima novinarki koje ocjenjuju da je riječ o djelimično jednakom tretmanu. Stoga se može smatrati da oko 55% ispitanica nije zadovoljno ili je samo djelimično zadovoljno odnosom poslodavaca kada odlučuju o tome da li će zaposliti muškarca ili ženu. Ističu da se poslodavci radije odlučuju za kolege jer oni neće imati obaveze oko kućnih poslova niti izostanke zbog porođaja ili brige o djeci.

“Kad vide ženu, poslodavci prvo razmišljaju o njenim godinama, o statusu, o tome ima li djecu i želi li da ih ima, kolika su djeca i koje su njene obaveze prema njima. S druge strane muškarcima

koji imaju djecu se ona nikada ne stavljaju kao poslovni balast jer se podrazumijeva da će se majka brinuti o njima.“

Ukoliko su i novinar i novinarka u zrelim godinama, pojedine ispitanice primjećuju da će se prije zaposliti muškarac jer su, kako kažu, “godine odraz njegovog kredibiliteta”, dok će se za novinarku poslodavac zapitati šta sa njom nije u redu kad nema zaposlenje.

14. Da li ste ikada prilikom zapošljavanja vi bili upitani o bračnom statusu, djeci ili planiranoj trudnoći?

Da li ste ikada prilikom zapošljavanja vi bili upitani o bračnom statusu, djeci ili planiranoj trudnoći?		
DA	MOGUĆE, ALI NIJESAM SIGURNA	NE
10	6	54
14,28%	8,57%	77,14%

Poslodavci su postavljali pitanja o bračnom status i planiranoj trudnoći ili je moguće da su se tako ponašali prilikom zapošljavanja - odgovorilo je oko 23% novinarki u istraživanju dok je istovremeno njih 30% ispričalo konkretnu situaciju koja se dogodila njima lično ili kolegici, što se vidjelo kroz odgovore na otvorena pitanja. Navode različita iskustva i opisuju situacije kroz koje su prošle kada su se prijavljivale za posao. Poslodavci su ih pitali da li imaju momka, koliko dugo im traje veza, jesu li udate, da li planiraju rođenje djeteta i zasnivanje porodice, dok su urednici otvoreno saopštavali da je “bolje primiti muškarca jer će on uvijek biti dostupan”. Više ispitanica jasno je izrazilo stav da ne bi dobile posao nakon potvrdnog odgovora o planiranoj trudnoći ili udaji, ili pak da su zbog toga ostale bez posla.

“U jednom mediju su me, u zavijenoj formi pitali da li imam dugu vezu i da li planiram porodicu. Ja sam im rekla da nemam i da ne planiram porodicu. Taj posao sam dobila. Stekla sam utisak da bih bila odbijena da je moj odgovor bio drugačiji.”

“Kada sam bivšem poslodavcu saopštila da sam trudna, rekao mi je da pronađem vezu ako želim da ostanem, jer mi njegova dobra volja ne može donijeti ugovor u toj firmi. Opet, u firmi u kojoj sam sad, poslodavac je izašao u susret i dozvolio odlazak na porodiljsko i trudničko bolovanje”.

Većina intervjuisanih novinarki kada opisuju konkretne situacije koje su se dešavale u medijima u kojima rade, govori u trećem licu kroz iskustva svojih koleginica. Napominju, da iako nije bilo problema prilikom zaposlenja, trudnoća može značiti otkaz sa posla.

“Kako bi dobila rješenje za stalno, koleginica je prikrivala da je u drugom stanju svih devet mjeseci. Druga koleginica ostala je trudna tokom pripravnčkog. U trenutku kada je trebalo da se vrati na posao ponovo je bila trudna. Rješenje o prestanku radnog odnosa poslali su joj na kućnu adresu. “

“Nisam bila upitana prilikom samog zapošljavanja, ali to se pojavljivalo u hodu, kasnije... Naime, poslije duže godina rada i honorarnog statusa, moj ugovor je prekinut onog trena kada sam krenula u formiranje porodice, kada sam ostala trudna. Da nisam tad planirala porodicu, produžavali bi mi ugovor, kao što su produžavali i ostalim kolegama... Prosto mi nisu tolerisali trudnoću i odlazak na bolovanje”.

Poslodavcima smeta čak i kada su djeca mala jer to može značiti česta odsustva i nedovoljnu posvećenost poslu, napisale su pojedine ispitanice.

“Kad sam počela da radim već sam imala dvoje djece. Prilikom zapošljavanja pitali su me kolika su mi djeca i tačno se vidjelo da im nije bilo milo što su mala, jer to znači bolesti, vrtiće, odsustvovanja, nedovoljnu posvećenost.”

Ipak, dvije trećine intervjuisanih novinarki kaže da ih nikada poslodavci nijesu pitali o bračnom statusu ili planiranoj trudnoći.

“Naprotiv, direktor TV gdje sam počela da radim, imao je blago rečeno roditeljsko razumijevanje kada je riječ o mladim novinarkama i mladim mamama.”

15. Kako je plaćen novinarski posao? (ocijenite na skali od 1 do 5 gdje jedan označava jako loše plaćen posao a pet označava odlično plaćen posao)

Kako je plaćen novinarski posao? (ocijenite na skali od 1 do 5 gdje jedan označava jako loše plaćen posao a pet označava odlično plaćen posao)				
1	2	3	4	5
19	27	22	1	1
27,14%	38,57%	31,42%	1,42%	1,42%

Preko 65% intervjuisanih novinarki smatra da je novinarski posao loše ili jako loše plaćen uz objašnjenje da su plate manje od državnog prosjeka iako je riječ o teškom i zahtjevnom poslu koji iziskuje preveliku odgovornost u odnosu na visinu plate koja, kako kažu, nije dovoljna ni za

“puko preživljavanje”. Novinarke se žale na ogromnu količinu stresa, razne oblike pritisaka, nedefinisano radno vrijeme koje je često mnogo duže od 8 radnih sati, rad vikendima i praznicima bez rješenja o stalnom zaposlenju, a posljedica je nesređen život i mnogo trošenja u svakom smislu.

“U mojoj redakciji, novinari primaju po 350 eura. Bez namjere da omalovažim bilo koju vrstu posla, smatram da tolike plate primaju čistačice, a kada je novinarstvo u pitanju, radi se o vrlo odgovornom poslu. Dakle, plata je veoma niska, nedovoljna za osnovne životne potrebe.”

“Posao je previše stresan, zahtijeva neku vrstu beneficiranog radnog staža, a najčešće je finansijski potcijenjen.”

“Izuzetno odgovoran, težak posao, naporan i psihički i fizički, posao koji uvijek nosite sa sobom, zaslužuje veću finansijsku naknadu.”

Jasno je da je većina ispitanica saglasna da je novinarstvo degradirana profesija jer je riječ o jako loše plaćenom poslu koji je izuzetno težak i odgovoran, koji je izgubio na značaju, ali istovremeno zahtijeva veliko odricanje i žrtvovanje svih ostalih porodičnih i privatnih aktivnosti.

“Smatram da je naša profesija degradirana, a naravno da smo degardirani i mi kao novinari i novinarka.”

“Nema puno objašnjavanja, novinarski posao je plaćen toliko loše da je to obeshrabrujuće.”

“Čini mi se da smo nerijetko posmatrani kao najobičniji pisari. Zaboravlja se moć medija, odnosno, da budem konkretnija, moć novinara.”

Novinarke koje su dale više ocjene objašnjavale su da plate nijesu toliko loše u odnosu na sve ostale profesije i kvalitet života u Crnoj Gori.

16. Da li su za isti posao novinarke jednako plaćene kao muške kolege?

Da li su za isti posao novinarke jednako plaćene kao muške kolege?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
37	21	10	2
52,85%	30%	14,28%	2,85%

Skoro polovina ispitanica smatra da nije jednako plaćena kao muške kolege ili da su im samo djelimično jednaka primanja i navode da je prvenstveni razlog za to što su oni muškarci. Budući da preko 65% intervjuisanih novinarki misli da je novinarstvo degradirana profesija i jako loše plaćen posao, uz percepciju da su muške kolege bolje plaćene od njih, novinarke dovodi u poziciju da preispituju vrijednost svog rada, zalaganja na poslu i odnos prema radnim zadacima u odnosu na novinare. Ističu i različit odnos uredničkog kadra koji je kako kažu, popustljiviji prema muškarcima i više vrednuje rezultate njihovog rada.

“Za istu poziciju kolega ima veću platu od mene, iako je moja oblast mnogo teža od njegove, ali on je muškarac. Osim toga, ženi se ne praštaju greške, muškarcu da. Muškarac nema nikakvih obaveza kod kuće, žena ima. Žena ne može da misli samo na posao, ona je prinuđena da misli na mnogo stvari pored posla.”

“Teško je objasniti zašto se muška novinarska priča vrednuje više u profesionalnom i materijalnom smislu ali su takvi slučajevi veoma česti. Njihove su priče podvizi, a ženske samo priče. Iako smatram da je obrnuto.”

To što je u profesiji više žena može imati posljedice koje su ograničavajuće upravo za žene, smatraju pojedine ispitanice. Dodaju da su novinarima varijabile veće i da češće dobijaju povišicu.

“U televiziji su deficitarni muškarci novinari, prezenteri -voditelji, što znači da imaju više šanse da dobiju bolju platu pri zaposlenju.”

“Žene i muškarci uglavnom imaju istu mjesečnu platu kada se to obračuna, ali su novinari spremniji da kažu ‘ne’ obavezama. Tako im mjesec, za iste pare, relativno mirnije prodje”.

Istovremeno, novinarke imaju percepciju da je razlog bolje plaćenosti novinara to što visinu plata određuju muškarci koji su na rukovodećim pozicijama.

“Muškarci se zahvaljujući muškoj solidarnosti lakše izbore za veće zarade jer su šefovi uglavnom muškarci.”

Intervjuisane novinarke koje su mišljenja da su novinari i novinarke jednako plaćeni za isti posao, objašnjavaju da se plate dobijaju u zavisnosti od posla koji se obavlja i truda koji se ulaže, i da pol ne utiče na visinu plate.

17. Da li ste Vi jednako plaćeni kao muške kolege za isti posao koji radite?

Da li ste Vi jednako plaćeni kao muške kolege za isti posao koji radite?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
44	11	11	4
62,85%	15,71%	15,71%	5,71%

Odgovori su slični kao u prethodnom pitanju s tim što se samim prelaskom na ličnu ravan ponovo smanjuje broj onih koje smatraju da su u nejednakom položaju u odnosu na kolege jer to može značiti manjak njihovih sposobnosti da se izbore za svoj položaj. Sada je manji procenat onih koje misle da nijesu jednako ili da su djelimično jednako plaćene kao i kolege i iznosi oko 30%, za razliku od skoro 45% procenata onih koje odgovaraju na isto pitanje koje je uopšteno i odnosi se na sve novinarke i novinare u toj profesiji.

“Kolega urednik ima veću platu od mene kao urednice. Smatram da bi i primjedbe bile uzaludne, jer su nadležni muškarci.”

“Za emisije koje uređujem i novinarski posao koji obavljam, plaćena sam barem 200 eura manje nego muške kolege.”

Skoro 63% ispitanica koje misle da su jednako plaćene kao i kolege ističu da je bitna pozicija koju neko pokriva i koliko dobro radi, a ne je li muškarac ili žena.

18. Da li novinarke imaju jednake šanse da napreduju u poslu kao novinari?

Da li novinarke imaju jednake šanse da napreduju u poslu kao novinari?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
37	20	12	1
52,85%	28,57%	17,14%	1,42%

Podatak da oko 45% intervjuisanih novinarki smatra da nemaju ili da samo djelimično imaju jednake šanse da napreduju u poslu kao kolege, pokazuje da prepoznaju da su različitost njihovog položaja i mogućnosti za napredovanje u profesiji proizvod njihovih rodni uloga koje ih ograničavaju. No, ipak ima mnogo onih koje to ne dovode u vezu što pokazuje podatak da je čak 71% novinarki u ranijem pitanju potvrdilo da kućne obaveze i briga o djeci otežavaju obavljanje radnih zadataka u odnosu na skoro 53 % onih koje smatraju da muškarci i žene imaju jednake šanse za napredovanje u poslu. Ispitanice navode da ženama treba mnogo više napora i truda da grade karijeru, ali da se ipak u jednom trenutku većina opredijeli za porodicu.

“Razlog je jednostavan, jer kao i u drugim profesijama žene trpe puno veća odricanja da bi napravile uspješnu karijeru. Nijesam sigurna koliki procenat je onih koje u tome zaista i istraju.”

“Muškarcima se češće ukazuje povjerenje jer se smatra da će biti bolji i više dostupni nego žene. Osnivanje porodice i planirana trudnoća predstavljaju prepreke.”

“Ženama treba više vremena i više samodokazivanja i dokazivanja svima. Treba im tri puta više napora nego muškarcima.”

Neke ispitanice navode da će kolega prije dobiti šansu za poslovni put ili edukaciju. Sa druge strane, više od polovine intervjuisanih novinarki ne prepoznaje povezanost uticaja porodičnih obaveza na bolje pozicioniranje na poslu.

“Mislim da je to stvar ambicije, te da ako imate vjetar u leđa možete napredovati, bez obzira na pol.”

“Mislim da žene čak i više imaju prostora da napreduju, ambicioznije su. One su brojnije u ovoj profesiji i vode već više medija u Crnoj Gori.”

“U našem poslu ili znate posao ili ne, nema podjele na novinarkе i novinare...u našoj redakciji mnogo je više novinarki nego novinara.”

Pojedine učesnice istraživanja dale su zbunjujuće odgovore – navode da su šane iste ali da su ipak žene zbog porodičnih obaveza djelimično sputane da napreduju. To ukazuje da ne vide problem u tome i jasnu povezanost šansi, mogućnosti i ograničenja, iz čega proizilazi da porodične obaveze smatraju potpuno prirodnim i normalnim aktivnostima primjernih uložena u našem društvu.

“Mislim da su šanse potpuno iste, ali zbog okolnosti u kojima žene žive, zbog ranije pomenutih obaveza, budu u određenoj mjeri sputane da napreduju.”

18. Da li trudnoća I porodijsko odsustvo otežavaju pozicioniranju napredovanje na poslu?

Da li trudnoća I porodijsko odsustvo otežavaju pozicioniranju napredovanje na poslu?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
32	23	10	5
45,71%	32,85%	14,28%	7,14%

Nakon još detaljnije konkretizacije ovog pitanja, odgovori su djelimično pokazali nedovoljno razumijevanje društvene uslovljenosti uloga majke i domaćice sa izgradnjom karijere. Skoro polovina interjuisanih novinarki dala je decidan potvrdni odgovor da trudnoća i porodijsko odsustvo otežavaju pozicioniranje I napredovanje novinarki na poslu. Međutim, kad se sa tim zbroji i procenat onih koje djelimično tako misle, onda je to broj od skoro 80 odsto ispitanica koje smatraju da odsustvo žena zbog odluke da budu majke, zaustavlja rast njihove karijere. Sve to zajedno pokazuje da su prethodni odgovori sa mnogo manjim procentom nezadovoljstva u vezi sa jednakim šansama novinara i novinarki na poslu, djelimično demantovani kroz statistiku i mišljenja o ovom problemu. Sve to može ukazivati na nedovoljnu svjesnost o uslovljenosti i povezanosti rodni uloga sa karijerom žena.

Ispitanice su u odgovorima nesebično dijelile svoja i iskustva koleginja na ovu temu, a pojedine su zapažale da se novopečena mama nakon povratka sa odsustva “tretira kao početnica u poslu” iako iza sebe ima dugo godina radnog iskustva. Druge su pak, odgađale majčinstvo zbog straha da će biti degradirane nakon povratka na posao.

“Jednostavno, dok ste na porodiljskom svi zaborave na vas!!!”

“Mnoge novinarki odgađaju trudnoću jer se plaše za svoju poziciju u redakciji. Znam ih više. Ja nisam imala takvo iskustvo, ali možda zato što nisam previše ambiciozna.”

“Kad se žena vrati sa porodiljskog najčešće ne pokriva funkciju sa koje je otišla na bolovanje i treba joj vremena da se vrati u kolosijek, što sa malom djecom zna dugo da traje.”

“Sama trudnoća i odlazak na porodiljsko odsustvo dosta uspore proces napredovanja. Izadje se iz novinarskih tokova, emisija... Kad niste na radnom mjestu, propuštate brojne prilike i mogućnosti za eventualna napredovanja, usavršavanja. U tom smislu je teže...”

“Porodiljsko, kasnije briga o djetetu naravno da utiču na napredovanje u poslu. Zato što je žena ta koja i dalje dominantno vodi računa o porodici i djeci. Kažu: ona će sad da se bavi djecom, pusti nju.”

“Žena je zbog trudnoće ili odsustva prinuđena na stagnaciju na poslu, ili čak nazadovanje, jer je malo razumijevanja za takve potrebe. “

“Žena tokom trudnoće nerijetko bude odsutna znatan period, a nakon porođaja još najmanje godinu. Kasnije dok dijete odrasta najčešće žene uzimaju bolovanje, jer mi smo i dalje patrijarhat, i dalje smo konzervativna sredina gdje se računa da je žena ta koja brine o djeci i domaćinstvu, pa takve stavove primjećujem i kod novinarki. Sve te činjenice, naravno, utiču na to da žena ne može u potpunosti da se posveti profesiji kao muškarac, i kad se vrati sa odsustva, nije sigurna da je čeka isto mjesto na kojem je radila.”

Kod 14 odsto ispitanica ponavlja se matrica da majčinstvo i domaćićki poslovi jesu prirodno određenje žene i da sve situacije kroz koje ona prolazi nijesu povezane sa napredovanjem i pozicioniranjem na poslu. Ili ako pak jesu, onda je to samo njena odluka, njeni izbor i njena odgovornost da preuzme i posljedice. Nema ni naznaka o mišljenjima da je riječ o društvenom problemu koji bi se mogao određenim politikama riješiti ili makar maksimalno umanjiti.

“To već zavisi od žene, da li ona želi da gradi karijeru uporedo sa majčinstvom ili ne.”

“Ako si trudna a imaš leđa napredovaćeš, ako nemaš, nećeš napredovati i bez trudnoće.”

20. Da li ste se zbog porodičnih obaveza vi nekada odrekli poslovnog putovanja , edukacije, obuke ili bilo koje vrste zadataka i angažovanja koji bi mogli doprinijeti vašem napredovanju u poslu?

Da li ste se zbog porodičnih obaveza vi nekada odrekli poslovnog putovanja , edukacije, obuke ili bilo koje vrste zadataka i angažovanja koji bi mogli doprinijeti vašem napredovanju u poslu?			
DA	MOGUĆE, ALI NIJESAM SIGURNA	NE	BEZ ODGOVORA
36	12	21	1
51,42%	17,14%	30%	1,42%

U prethodnim odgovorima intervjuisane novinarke mnogo toga su već objasnile, ali im je ovim pitanjem ponuđena šansa da iskažu sopstveno iskustvo kao i da izmjerimo koliko je njih od 70 intervjuisanih zaista došlo u situaciju da se odrekne nekog angažovanja koje je moglo doprinijeti napredovanju u poslu. Više od 51% ispitanica odreklo se različitih aktivnosti koje su mogle doprinijeti njihovom napredovanju, dok je oko 17 % navelo da je to moguće ali da nijesu sigurne u to. Kada se ovi procenti saberu, dolazimo do visokog procenta od čak skoro 70% ispitanica koje su se odrekle nekog angažovanja koje je moglo doprinijeti napredovanju u karijeri. Sve su kao razlog navele porodične obaveze i prije svega brigu o djeci. To potvrđuje da patrijarhalni stavovi o tome da su majke zadužene za brigu o djeci i obavljanje kućnih poslova, direktno prouzrokuju diskriminaciju žena ne samo u privatnoj nego i u javnoj sferi.

“Mnogo puta nisam pošla na neki seminar ili poslovno putovanje jer je dijete imalo temperaturu ili nije imao ko da ga čuva.”

“Dešavalo se da određene seminare ili službene puteve ne prihvatim zbog određenih porodičnih obaveza. U tim slučajevima su mi te porodične stvari bile prioriternije, iako bi mi ti seminari omogućili buduću bolju saradnju što bi možda doprinijelo boljem angažmanu.”

“Poslovna putovanja ili edukacije za mene su bile nemoguće sa dvoje male djece. Bilo je mogućnosti, ali sve je to moralo da bude u drugom planu.”

“Mnogo puta sam se odrekla svega što ste naveli a sve zbog male djece. S druge strane, nedovoljno sam plaćena da bih mogla zbrinuti djecu tokom odsustva.”

Ispitanice koje su navele da se nijesu odrekle poslovnih putovanja, obuke i drugih anagažovanja koja bi mogla doprinijeti njihovom napredovanju na poslu, objasnile su da žive same i nemaju djecu, što im je, kako kažu, “omogućilo da se u potpunosti posvete karijeri.”

21. Da li ste se zbog porodičnih obaveza nekada odrekli prihvatanja funkcije?

Da li ste se zbog porodičnih obaveza nekada odrekli prihvatanja funkcije?			
DA	MOGUĆE, ALI NIJESAM SIGURNA	NE	BEZ ODGOVORA
9	2	57	2
12,85%	2,85%	81,42%	2,85%

Oko 15% intervjuisanih novinarki odreklo se funkcije zbog porodičnih obaveza ili je moguće da su bile u takvoj situaciji. Kao glavni razlog odustajanja navode nedostatak vremena za brigu o djeci.

“Smatrala sam da nemam dovoljno vremena da se posvetim ponuđenom mjestu jer sam imala malu djecu.”

“Neke poslove koji su mi se nakon porodičnog nudili, nisam mogla da prihvatim, jer sam bila svjesna da zbog obaveza sa djetetom ne mogu ispuniti očekivanja.”

“U nekoliko navrata su mi nudili funkcije. Smatrala sam da bi mi one oduzimale mnogo više vremena kojeg u ovoj fazi odrastanja djeteta želim da njemu posvetim.”

Iz odgovora je jasno da su i same novinarke prihvatile patrijarhalne rodne uloge kao što su obavljanje kućnih poslova i briga od djeci, bez objašnjenja da je to podjednako i uloga očeva, što može ukazati na stavove da ta svoja zaduženja smatraju prirodnim i normalnim. Istovremeno, pokazuju veliku odgovornost ne samo prema djeci, već i prema poslu, navodeći da su se odrekle funkcije jer nijesu mogle ispuniti očekivanja i u potpunosti se posvetiti ispunjenju obaveza koje bi imale kao rukovodni kadar.

c. Seksualno uznemiravanje

22. Da li sagovornici, javnost I kolege jednako tretiraju žene I muškarce koji se bave novinarstvom?

Da li sagovornici, javnost I kolege jednako tretiraju žene i muškarce koji se bave novinarstvom?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
28	26	13	3
40%	37,14%	18,57%	4,28%

Više od 55% intervjuisanih novinarki prepoznaje da javnost, kolege i sagovornici različito tretiraju muškarce i žene koji se bave novinarstvom. Mnoge smatraju da muški sagovornici i kolege često imaju seksističke stavove prema novinarkama, ne doživljavaju ih u potpunosti ozbiljno kao ravnopravne sagovornice, upućuju im neprimjerene komentare i neumjesne šale, češće i grublje ih kritikuju, podcjenjuju ih kao “manje bistre i sposobne” a desi se i da ih omalovažavaju - sveukupno žene novinarke manje se cijene od muških kolega. Sa druge strane, muškarci se tretiraju kao ravnopravni sagovornici, ozbiljniji i veći znalci. Ispitanice objašnjavaju da se omalovažavanje novinarki i negativno komentarisanje isključivo dešava na osnovu pola, a da “zasluge” za to pripadaju tradicionalnoj Crnoj Gori.

“Pojedini sagovornici iz okoštalog patrijarhalnog I šovinističkog svijeta ne tretiraju isto novinare I novinarke. Novinarke su uglavnom za podcjenjivanje jer su ‘manje bistre I sposobne’.”

“Vrlo često muški sagovornici sa novinarima pričaju na ravnopravnoj muškoj osnovi, dok sa ženama postoji skriveni motiv da se, možda, poslije ode na kafu, da se pročaska, bilo je situacija udvaranja... To je sve vid diskriminacije I mobinga.”

“Imala sam slučajeve kada sagovornici insistiraju da razgovaraju sa ženom novinarom, smatrajući da će je lakše ‘zaplašiti’ ili da će s njom lakše izaći na kraj.”

“Nekad mi odnos muškarca prema muškarcu djeluje kao da ima više (straho)poštovanja. Ima situacija u kojima npr. kameraman/montažer/producent koleginici novinarki upućuje određenu drsku, arogantnu, omalovažavajuću reakciju, što to nije slučaj kada je umjesto žene muškarac. Naravno da nije u svakoj prilici tako, ali ima ih često.”

“Sagovornici više poštuju kada ih muškarac nazove I nešto zapita nego žena. Sa ženama imaju ružan običaj da se neumjesno našale, kod muškaraca im to ne bi moglo proći.”

“Žena ako ne pokaze zube , progutaće je prije... Ipak je ona u crnogorskom društvu slabiji pol ....”

Pojedine učesnice u istraživanju ističu da novinarke koje su kvalitetne u svom poslu i smatraju se oštrim i principijelnim, trpe više seksističkih uvreda zbog, kako kažu, ljutnje sagovornika koji na taj način izražava svoje neslaganje.

“Novinarkama koje su dobre, direktne i oštre u svom poslu često znaju da spočitavaju da su privatno nezadovoljne Ili da komentarišu njihov izgled I stajling, a ne rad.”

Istovremeno, 40% intervjuisanih novinarki smatra da sagovornici, kolege i javnost jednako tretiraju novinare I novinarke.

“Ako i postoji omalovažavanje, mislim da smo za takav odnos krive isključivo mi. Sagovornici vas tretiraju onako kako im se postavite a ne prema polu.”

“Sva komunikacija zavisi od novinara/novinarke i njihovog integriteta, a ne od sagovornika.”

23. Da li ste vi nekad imali utisak da vas sagovornici I/ili javnost i/ili kolege drugačije tretiraju zato što ste žena?

Da li ste vi nekad imali utisak da vas sagovornici I/ili javnost i/ili kolege drugačije tretiraju zato što ste žena?			
DA	MOGUĆE, ALI NISAM SIGURNA	NE	BEZ ODGOVORA
18	18	33	1
25,71%	25,71%	47,14%	1,42%

Oko 25% intervjuisanih novinarki potvrdilo je da ih javnost, sagovornici ili kolege drugačije tretiraju zato što su žene, dok je isti procenat naveo da je moguće da su bile u takvoj situaciji, što je ukupno više od 50%. Novinarke su navodile lična iskustva koja svjedoče o drugačijem, kako kažu, degradirajućem tretmanu u odnosu na kolege. Navode da je riječ o komentarisaniu fizičkog izgleda, neprijatnom ponašanju ili udvaranju, stavu da žena nije ravnopravna sagovornica i da manje zna od muškog kolege, kao i neprimjerenim opaskama da je novinarkama bolje da kuvaju ručak nego da se bave novinarstvom. Visok procenat odgovora u kojima ispitanice nijesu sigurne da li određena komunikacija zapravo predstavlja degradaciju na osnovu pola, može ukazivati na nedovoljnu senzibilisanost da se prepozna diskriminacija žena. Mnoge ispitanice koje su napisale da nijesu sigurne da li su na jednak način tretirane kao muškarci, u odgovorima su jasno navodile iskustva koja svjedoče upravo o tome.

“Osjetila sam predrasude da žene o nekim stvarima manje znaju nego muškarci, što je netačno.”

“Više su obraćali pažnju na izgled nego na razgovor.”

“Sagovornici znaju, možda i nesvjesno, da kažu nešto što će vas degradirati ili prozvati na osnovu vašeg pola, tipa ‘šta ćeš ti ovdje na ulici, idi čuvaj djecu kući; nije ni čudo da se još nisi udala kad cijeli dan radiš’.”

“Posebno muški sagovornici imaju potrebu da pokušaju da manipulišu vama i vašim pitanjima.”

“Muški sagovornici mi vrlo često traže broj telefona u svrhu privatnog dopisivanja.”

“Neki sagovornici se previše opuste, pa malo pređu granicu ako ste mladi i ženskog pola, skreću na temu koja baš i nije prikladna.”

“Dešavalo mi se da odem da napravim priču sa kolegom fotoreporterom. Treba da intervjuišem gosta i obraćam se njemu, a on odgovara kolegi. Dakle, ne priča sa mnom već objašnjava fotoreporteru jer je on muškarac. Takođe stekla sam utisak da žene koje imaju priliku da budu sagovornice, ponekad izbjegavaju da iznesu svoje mišljenje već prepuštaju mužu da odgovara na pitanja jer je on ‘pametniji’.”

Više novinarki ukazalo je na neprimjeren odnos kolega.

“Kada su kolege u pitanju, dešavalo se da se osjeti taj neprimjeren i ponižavajući odnos, ali to je zato što se ispostavi da sam uspješnija i kvalitetnija u poslu nego muškarac. Pritom se koristi upravo argument što sam žena, a ne što sam bolja ili gora.”

Skoro polovina ispitanica nije imala iskustvo drugačijeg tretmana zbog svog pola. Tvrde da su zapravo same žene krive što ih sagovornici doživljavaju kako ne treba.

“Uvijek sam od strane sagovornika bila uvažena. Mislim da to nema veze sa polom već sa ličnim dignitetom.”

“Ozbiljna sam osoba po prirodi, što ne ostavlja prostora sagovornicima/javnosti/kolegama da me tumače na način na koji ne bih željela.

24. Da li znate ili ste čuli da se koleginicama na poslu desio neki oblik seksualnog uznemiravanja?

Da li znate ili ste čuli da se koleginicama na poslu desio neki oblik seksualnog uznemiravanja?			
DA	MOGUĆE, ALI NISAM SIGURNA	NE	BEZ ODGOVORA
18	6	45	1
25,71%	8,57%	64,28%	1,42%

Najveći broj intervjuisanih novinarki dao je samo odgovor na zatvoreno pitanje dok je mjesto predviđeno za otvorene odgovore -stavove, mišljenja i iskustva- uglavnom ostajalo prazno. Primjetno je da je relativno malo novinarki željelo da govori na ovu temu.

Više od 25% ispitanica ima saznanja da su kolegice doživjele seksualno uznemiravanje na poslu, dok oko 9% navodi da je moguće da su čule o takvom ponašanju ali da nijesu sasvim sigurne u to. Budući da ljudi često nijesu svjesni da je riječ o seksualnom uznemiravanju jer su mnogi oblici socijalno prihvatljivi, ovaj podatak govori o tome da kod izvjesnog broja novinarki dolazi do podizanja svjesnosti o tome da su žene žrtve takvog ponašanja. One su prepoznale da određeni način verbalne, neverbalne i fizičke komunikacije predstavlja vid seksualnog uznemiravanja koji utiče na to da se osoba osjeća poniženo, uvrijeđeno ili uplašeno. Intervjuisane novinarkе opisivale su razne situacije a više njih pomenulo je dostavljanje porno snimaka i slanje neprimjerenih poruka.

“Imamo primjer starijeg, oženjenog kolege koji je mlađoj koleginci slao neprimjerene poruke I porno snimke.”

“Bilo je primjera seksualnog uznemiravanja... Nije bila u pitanju ucjena poslom, ali neki oblik verbalnog uznemiravanja, nepristojnih ponuda I slično.”

“To su vrlo često otvorene ponude sagovornika koji nazovu I pitaju ‘Hoćemo li na piće? Hoćemo li do mora?’”

“Poznat mi je slučaj kada je koleginka bila uznemiravana od kolege koji nije novinar, ali jeste zaposleni u kući u kojoj radim. Čak je napisana I prijava. Sve se desilo prilikom službenog puta.

Projekat se realizuje u sklopu Programa za podršku antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti, koji sprovodi UNDP u partnerstvu sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, a finansira ga Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori. Sadržaj analize ne odražava stavove Delegacije EU, MLJMP, ili UNDP-a.

Pri povratku je kolega autom skrenuo s puta i pokušao na jedan vrlo neprimjeren način da joj se udvara.”

“Dešavalo se da sagovornici insistiraju na pozivima za druženje, da šalju neprimjerene poruke.”

Jedan broj ispitanica navodio je da ne želi da govori o seksualnom uznemiravanju a pojedine su objasnile da zbog osude sredine mnoge žene ćute.

O tome se zbog stigmatizacije ne priča. Tu bi bili komentari da je ona izazavala takvo ponašanje, tako da nijedna žena ne bi to previše potencirala.”

Društvo i kultura normalizuju ono što zapravo jeste seksualno nasilje koje malo ko adresira i prijavljuje zato što je to uobičajeno ponašanje koje je dio kulture, čak se možda smatra i poželjnim. To pokazuju i pojedini odgovori iz našeg istraživanja.

“Ponekad kada se desi da neka od novinarki obuče veoma usku i kratku haljinu dobije određene komentare ili poglede. Po meni oni jesu uznemiravajući, ali čini mi se da to njima podiže samopouzdanje. Percepcija, pretpostavljam.”

64% ispitanica nijesu čule ili ne znaju da su kolegice doživjele seksualno uznemiravanje. Objašnjavale su da se u njihovoj firmi to nikada nije desilo, dok za ostale medije nemaju informacije. Dodaju da glasine koje su ipak čule treba provjeriti i dokazati kako bi se moglo reći da seksualno uznemiravanje postoji.

25. Da li se vama tokom obavljanja posla ikada desio bilo koji oblik seksualnog uznemiravanja?

Da li se vama tokom obavljanja posla ikada desio bilo koji oblik seksualnog uznemiravanja?			
DA	MOGUĆE, ALI NISAM SIGURNA	NE	BEZ ODGOVORA
12	7	50	1
17,14%	10%	71,42%	1,42%

Ulaskom u intimu ispitanica, broj odgovora kojim potvrđuju da im se dogodilo seksualno uznemiravanje smanjio se u odnosu na broj odgovora koji su se odnosili na njihove kolegice. Usmjeravanje pitanja na lični nivo ponovo ukazuje na manju spremnost da se otvore problemi i kompleksne teme. Vrlo je zabrinjavajuće da je 27% ili jedna od četiri novinarkice obuhvaćene istraživanjem potvrdila da je doživjela seksualno uznemiravanje ili je moguće da joj se to desilo.

26. Navedite u kojim ste se od sljedećih situacija vi našli tokom obavljanja novinarskog posla...(možete zaokružiti više odgovora)

<p>70 intervjuisanih novinarki</p> <p>26 novinarki zaokružilo je neki oblik seksualnog uznemiravanja što je 37,14%</p>	<p>Navedite u kojim ste se od sljedećih situacija vi našli tokom obavljanja novinarskog posla (možete zaokružiti više odgovora)</p>	<p>Nazivanje neprimjerenim imenima, dobacivanje, neumjesni komentari seksualne prirode i "masni" vicevi</p>	<p>Fizički dodir - grljenje, ljubljenje, maženje, štipanje</p>	<p>Neželjeni pozivi i neprikladna pažnja – npr. uporno pozivanje na sastanak uprkos jasnom odgovoru da nijeste zainteresovani</p>	<p>Govor tijela – buljenje, stajanje suviše blizu, davanje raznih znakova</p>	<p>Poruke da treba drugačije da se oblačite da biste bili privlačni</p>	<p>Neko drugo ponašanje koje je uticalo da se osjećate posramljeno i/ili poniženo i/ili degradirano i/ili uvrijeđeno i/ili uplašeno i/ili omalovaženo</p>
<p>Broj zaokruženih odgovora kojima je izabran neki od oblika seksualnog uznemiravanja</p>	49	11	4	8	13	4	9
	100 %	22,44%	5,71%	16,32%	26,53%	5,71%	18,36%

<p>Broj novinarki koje su potvrdile da su doživjele seksualno uznemiravanje</p>	12	17,14%
<p>Broj novinarki koje su zaokružile neki oblik seksualnog uznemiravanja</p>	26	37,14%

Seksualno uznemiravanje novinarki događa se u crnogorskim medijima, a neprepoznavanje takvog seksualnog ponašanja koje je još uvijek tabu tema u našem društvu, predstavljaju neke od najvažnijih zaključaka istraživanja.

Više nego duplo manji broj ispitanica (17,14%) koje su potvrdile da im se desilo seksualno uznemiravanje od broja onih koje su zaokružile neki od oblika seksualnog uznemiravanja koji su doživjele (37,14%), ukazuje da dio intervjuisanih novinarki ne zna šta to tačno podrazumijeva. Kada se ta dva podatka uporede, to može značiti da neke ispitanice koje su negirale da su doživjele takvo ponašanje, smatraju da je to uobičajen i normalan, socijalno prihvatljiv način komunikacije koji naša kultura podržava. Moguće je da su zbog toga negirale da im se ikada desilo seksualno uznemiravanje.

“Bilo je takvih situacija, mada ja nisam osjećala opasnost. Postoje kolege koje na taj način komuniciraju sa ženama, posebno mladim. Počinju komunikaciju zagrljajem, ljubljenjem kose i slično. Ali ih tako prosto naviknete, znate da ne idu dalje od toga i onda vam to u jednom momentu prestane smetati i postane uobičajeno.”

Najviše zaokruženih odgovora koji predstavljaju različite oblike seksualnog uznemiravanja odnosio se na neverbalnu komunikaciju – buljenje, stajanje suviše blizu, davanje raznih znakova, kao i na nazivanje neprimjerenim imenima, dobacivanje i upućivanje neumjesnih komentara seksualne prirode.

Neke učesnice istraživanja navodile su da su im upućeni komentari koji se stavljaju u kontekst šale ali da je to ipak bilo neumjesno. Druge su napisale da je postojala gestikulacija koja im nije prijala, neverbalni govor, namigivanje koje nije primjereno formalnom sastanku.

Da se novinarke u poslu posmatraju i tretiraju prvenstveno kao žene, kao seksualni objekti, kao plijen koji treba uloviti, a ne kao biće ravno muškarcu, potvrđuju mnoga iskustva ispitanica. Pozicija i napredovanje u poslu zavisili su od atraktivnog fizičkog izgleda, prihvatanja neumjesnih ponuda ili odsustva reakcije na neprimjereno ponašanje kolega i nadređenih, potvrdilo je više od 37% intervjuisanih novinarki.

“To se dešavalo, posebno dok sam bila mlađa novinarka na počecima karijere, a da su pojedine kolege ili ljudi izvan kuće koji su na nekim pozicijama moći smatrali da izgled žene može da utiče na njenu karijeru, odnosno da ako izgledaš poželjnije, ako se oblačiš atraktivnije možeš da dođeš do neke bolje pozicije.”

“Nazivanje neprimjerenim imenima bilo je uobičajeno – mala, lutka, dušo...pogotovo kad sam bila mlađa. Čak su ti ljudi koji su mi se tako obraćali smatrali da je to kompliment. Bilo je i fizičkih dodira, uglavnom grljenje i ljubljenje, ali i to je dio priče da je u našem društvu to potpuno normalno i da mi kolega ili direktor na taj način pokazuje neku vrstu naklonosti, da mi pokazuje kako sam slatka, fina i simpatična. Pokušavala sam ja da se bunim, ali sam nailazila na osudu svih. A to su bili još teži trenuci.”

“Savjetovali su mi da se drugačije oblačim jer ja nikada ne nosim miniće, štikle, ne nosim ništa od tih tzv. ženskih odjevnih predmeta koji vas, prema prihvaćenim društvenim normama, čine privlačnom, ženstvenom i atraktivnom. I onda su mi poslodavci ali i kolege često davali

primjedbe –daj tu suknju skrati, pa zašto je tako široko sve na tebi, pa kako ćeš tako... obuj štikle, daj pokaži te tvoje obline itd.”

“Jedan poslodavac upućivao mi je pozive ne sastanak a ja sam to uporno odbijala. imala sam utisak da ne mogu napredovati u poslu, niti da mogu da dobijem neku poziciju upravo zbog toga što nisam htjela da izađem i popijem piće. I to može da se odrazi na napredovanje u poslu.”

“Neprijemljeni pozivi u ponoć od sagovornika... pitanja ‘hoćemo li na piće’, ‘hoćemo li do Budve otići, imam tamo vikendicu’ i slično. A sve to pod izgovorom saradnje ili odgovora na tražena pitanja.”

Pojedine ispitanice opisivale su svoja iskustva i situacije u kojima su kolege pokušale na silu da ih poljube ili da u hotelu uđu u njihovu sobu. Svjedočile su da im je bilo jako neprijatno, ali da su se trudile “da sve smire, da bi se na kraju prešlo preko toga.”

Novinarke koje tvrde da im se nikada nije dogodilo seksualno uznemiravanje objašnjavale su da to nema veze sa polom, već da sve zavisi od čovjeka i od toga kako se postavi u određenoj situaciji. Pojedine osuđuju žene zbog izazovnog oblačenja i zavođenja muškaraca, i smatraju da su novinarke krive za takvo ponašanje njihovih kolega i sagovornika.

“Ozbiljna sam po prirodi, tako se i odijevam. Prosto ne ostavljam nikome prostor da mi se približi ni na jedan način – komentarima ili doslovno. Sada biste vi mogli pomisliti – ali to se ne smije dešavati ni koleginicama koje se oblače izazovnije. Možda, ali napisah i to – postoje žene koje koriste šarm i vole da koketiraju. Čini mi se da one uživaju u svemu što ste ponudili kao opciju.”

“Vrlo je važan stav, lični i profesionalni . Za 20 godina skupštinskog izvještavanja nikad nisam doživjela seksualno uznemiravanje.”

Takođe, bilo je i ispitanica koje su potvrdile da su doživjele seksualno uznemiravanje ali nijesu željele o tome da govore. Takav stav može ukazivati da postoji nepovjerenje u institucije i strah od osude sredine.

27. Da li su novinarke više izložene neumjesnim komentarima javnosti od svojih kolega, posebno na portalima I društvenim mrežama?

Da li su novinarke više izložene neumjesnim komentarima javnosti od svojih kolega, posebno na portalima I društvenim mrežama?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
30	17	22	1
42,85%	24,28%	31,42%	1,42%

Diskriminacija novinarki prisutna je i u neprikladnim i seksističkim komentarima javnosti koji se pojavljuju tokom obavljanja novinarskog posla, pokazuje naše istraživanje.

Dvije trećine ispitanica ili oko 67% smatra da su novinarke u potpunosti ili djelimično više izložene neumjesnim komentarima javnosti u odnosu na kolege, posebno na portalima i društvenim mrežama. Kao isključivi motiv vide pripadnost ženskom polu i tradicionalno društvo koje ženu posmatra kao seksualni objekat i doživljava je manje sposobnom od muškarca. Dodaju da se često komentariše fizički izgled novinarki i njihovo ponašanje, daju se epiteta kojima im se želi nanijeti uvreda, diskredituju se kao žene, a javnost je u kvalifikovanju mnogo brutalnija nego prema muškarcima.

“U suštini problem je što danas putem društvenih mreža svi daju sebi za pravo da komentarišu tuđi rad, posebno ako ste žensko, odmah se podrazumijeva da ste nepismeni, glupi i neobjektivni.”

“Novinarke se zbog sadržaja teksta ili pitanja koja nekome ne odgovaraju tretiraju kao glupače, ‘lake ženske’, stavljaju se u seksualni kontekst ako su zgodne ili ih vredjaju ako to nisu. Nazivaju se domaćicama, šalju se da ‘prave sarme’, umesto da se kaže da su politički problematične.”

“Primijetila sam komentare tipa ‘bolje da pazi djecu nego što piše o ovome’, ‘ova nije udata čim ima vremena ovim da se bavi’ i slično.”

“Na portalima se ispod tekstova koje su pisale žene često nadje neprikladan rječnik poput ‘vidi ove ćurke’, dok za muškarca to nikad neće reći.”

Uvrede i diskreditacija novinarki samo zbog toga što su žene proizvod je frustracija i nedostatka argumenata, navode pojedine ispitanice.

“Muški šovinizam rasplamsa se najviše na portalima, tamo su sakrivenih lica i pojačane muškosti. Kukavički i seksistički!”

“Često smo svjedoci da muškarci, u nedostatku argumenata, svoje frustracije liječe tako što vrijeđaju osobe ženskog pola. U našem okruženju, to je uvijek bilo najlakši način za liječenje frustracija kako bi se, nakon neumjesnog komentara, muškarac, makar za trenutak, osjetio nadmoćno.”

Ispitanice koje smatraju da novinarke nijesu izloženije neumjesnim komentarima od kolega, navode da pol nije bitan, te da su žene krive i same izazivaju neumjesne komentare.

“Sve to zavisi od osobe. Mislim da to nema veze sa tim da li je neko muškarac ili žena.”

“Nekad novinarke daju povoda i prostora da se sa njima komunicira više privatno nego poslovno, pa je slobodna komunikacija često prisutna. Na događaju se dešavalo, tokom rada, u kancelariji, bukvalno ‘ćaskanje’ sa sagovornicima. Ali za tu komunikaciju uvijek treba dvoje.”

28. Da li vam se ikada desilo da vam na društvenim mrežama ili ispod tekstova na portalima budu upućeni neumjesni komentari zato što ste žena - novinarka?

Da li vam se ikada desilo da vam na društvenim mrežama ili ispod tekstova na portalima budu upućeni neumjesni komentari zato što ste žena novinarka ?			
DA	PONEKAD	NE	BEZ ODGOVORA
13	7	48	2
18,57%	10%	68,57%	2,85%

Dok je dvije trećine ispitanica potvrdilo da su novinarke generalno izloženije neumjesnim komentarima u odnosu na svoje kolege, samo 28 % to isto potvrđuje na nivou ličnih iskustava. Usporedba ovih podataka još jednom ukazuje da je suočavanje sa problemima i rušenje patrijarhalnih stega teže na ličnoj ravni u odnosu na isti postupak koji treba primjeniti na cjelokupnu populaciju novinarki. Sada dvije trećine ispitanica tvrdi da nije imalo sopstveno iskustvo negativnih komentara javnosti samo zbog toga što su žene koje se bave novinarskim poslom.

“Desilo mi se da se postavi komentar koji nije baš pozitivan, ali ga nisam protumačila na seksistički način, i ne bih ga dovela u vezu sa tim što sam žensko.”

“Dobijam razne komentare, ali nikada na osnovu pola.”

“Bilo je komentara na račun mog obrazovanja itd., ali konkretno zato što sam žena, ne.”

Intervjuisane novinarke koje su potvrdile da su im upućivani neumjesni komentari opisivale su konkretna iskustva od kojih su najčešće situacije kada su kvalifikovane uvredljivim epitetima samo zbog toga što su žene.

“Dešavalo mi se da mi kažu da je ‘bolje da se šminkam i sređujem, nego što glumim novinarku’. Ispod pojedinih tekstova su znali da napišu: ‘Ova zna sve’, ‘Dobro se ova našla sa dva prezimena’.”

“Samo moje žensko ime je dovoljno da krenu kvalifikacije poput ‘krava, čurka nepismena’ i slično.”

“Česti su komentari na račun mojih radnih sposobnosti samo zato što sam žena- ‘bolje djecu da čuvaš nego što se baviš politikom’ itd.”

“Kad sam radila intervju sa jednim političarem, članovima njegove partije nisu se svidjela pitanja, i onda su tu bili razni komentari na društvenim mrežama– kako govorim, kako izgledam, šta imam veliko ili malo, te da sa mnom ne bi mogao da bude ni muškarac, ni žena , pa čak ni životinja. I naravno niko nije osudio takve komentare.”

d. Rodna senzibilisanost i edukacija

29. Da li se u medijima u dovoljnoj mjeri i na pravi način problematizuju teme koje se odnose na položaj i prava žena?

Da li se u medijima u dovoljnoj mjeri i na pravi način problematizuju teme koje se odnose na položaj i prava žena?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
6	32	31	1
8,57%	45,71%	44,28%	1,42%

O temama koje se odnose na položaj i prava žena ne izvještava se dovoljno i na pravi način, smatra oko 45% ispitanica. Kada se tome doda skoro isti procenat onih koje navode da se

djelimično žene u medijima prikazuju kroz rodni aspekt, može se zaključiti da 90% ispitanica nije u potpunosti zadovoljno kako se tretiraju žene u medijskim sadržajima. Navode da se ove teme marginalizuju jer se smatraju nedovoljno ozbiljnim, da se uopšteno govori o položaju žena bez dublje obrade i analize konkretnih problema, da se uglavnom piše kada se već desi slučaj nasilja i kada je izvještavanje senzacionalističko, te da novinari/ke i urednici/ce nijesu rodno senzibilisani.

“Ove teme problematizuju se uglavnom kad su dio nekog projekta ili kad je riječ o konkretnom slučaju nasilja. Mediji vrlo često izvještavaju senzacionalistički, ne poštuju se prava žrtve, objavljuju se detalji zločina. To ne treba da čudi, jer mediji moraju od nečega da žive a žive od tiraža i klikova. Uloga RTCG mora biti mnogo ozbiljnija jer se oni finansiraju od novca gradjana.”

“Mislim da mediji, urednici i urednice nisu dovoljno senzibilisani da prepoznaju važnost ovih tema. Ne samo da prepoznaju, nego da izvještavaju sa rodnom senzibilisanošću, da imaju taj rodni aspekt i da u svakoj oblasti života – i u politici, u društvu, kulturi, sportu, ekonomiji, dakle svuda prepoznaju taj rodni aspekt koji je potreban. Smatram da malo i nesenzibilisano izvještavaju o tome.”

“Čeka se 8. mart da se piše o pravima, položaju i problemima žena, čeka se neka konferencija posvećena tome, pa da se izvještava. Tekstovi bi trebalo da budu malo konkretniji, često su uopšteni. Slabo se piše o mobingu, a takvih slučajeva ima prilično.”

Primjećujem da su mnogim novinarima takve teme postale dosadne sve do momenta kada se desi drastičan primjer nasilja nad ženama.”

“Imamo različite situacije, gdje se pažljivo i detaljno obrađuju teme koje se odnose na položaj žena, ali i onih medija koji pisanjem podstiču nejednakost.”

30. Da li vi u izvještavanju primijenjujete rodni aspekt i prikazujete nejednakosti sa kojima se žene suočavaju u društvu?

Da li vi u izvještavanju primijenjujete rodni aspekt i prikazujete nejednakosti sa kojima se žene suočavaju u društvu?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
38	25	5	2
54,28%	35,71%	7,14%	2,85%

Oko 55% intervjuisanih novinarki kaže da primjenjuje rodni aspekt u izvještavanju a 35% navodi da ga djelimično primjenjuje. Iako iz prethodnog odgovora vidimo da 90% ispitanica nije zadovoljno kako se izvještava o ženama, sada isti procenat tvrdi da u potpunosti ili djelimično prikazuje nejednakosti sa kojima se žene suočavaju u društvu. Ne želeći da pretpostavljamo ko nije rodno senzibilisan i da li se ovaj pojam shvata i primjenjuje na pravi način u novinarstvu, možemo zaključiti da ispitanice imaju volju, želju i spremnost da kroz novinarski posao doprinesu jednakosti žena i muškaraca. Samo 7% intervjuisanih novinarki decidno je odgovorilo da ne primjenjuje rodni aspekt u izvještavanju i uglavnom navode da prate oblasti koje ne tretiraju rodnu ravnopravnost. Mnoge ispitanice ne prepoznaju dovoljno da se ovaj princip primjenjuje u svim oblastima i djelatnostima društva odnosno da nejednakost postoji u svim sferama. U svakom slučaju, iz stavova i mišljenja proizilazi da postoji otvorenost i pogodno tlo za senzibilizaciju i edukaciju koje će voditi orodnjavanju tekstova i priloga.

“Primjenjujem rodni aspekt zato što se trudim da budem solidarna sa ženama, da pomognem da one napreduju i budu tretirane isto kao muškarci, zato što smatram da imamo više snage i volje da radimo za dobrobit društva jer smo nosioci kuće 😊”

“U izvještavanju primjenjujem rodni aspekt zato što je bitan za vidljivost žena u društvu. Prikazujem nejednakosti jer se tako borim da se one makar ublaže ako se već ne mogu tako lako iskorijeniti.”

“Vodim računa o rodnom aspektu. Doduše, trebalo je malo vremena. Dobijali smo packe od NVO koja se bavila time, ali smo vremenom svi navikli na to.”

“Ne bavim se tim temama. Prosto, segmenti koje radim, ne obuhvataju takve teme.”

“Oblast koju pratim ne tretira nejednakost polova.”

31. Da li je rodno senzitivni jezik neophodno koristiti u novinarstvu?

Da li je rodno senzitivni jezik neophodno koristiti u novinarstvu?		
DA	NE	BEZ ODGOVORA
41	27	2
58,57%	38,57%	2,85%

Skoro 60% intervjuisanih novinarki ocjenjuje da je neophodno koristiti rodno senzitivni jezik tokom izvještavanja, dok je nešto manje od 40% dalo negativan odgovor. Značajna prevaga onih koje zastupaju tezu o neophodnosti korišćenja rodno senzitivnog jezika svjedoči o podizanju svjesnosti da se na taj način utiče na povećanje vidljivosti žena i doprinosi eliminisanju nejednakosti sa kojima se žene suočavaju u različitim oblastima. Dio ispitanica smatra da se tako unapređuje položaj žena, da je jezik značajan korak ka ravnopravnosti da se svaka osoba označava u svom rodu, da je rodno senzitivni jezik zakonska obaveza i da se mora poštovati pogotovo u novinarstvu jer mediji utiču na kreiranje javnog mnjenja i promjenu svijesti konzumenata medijskih sadržaja.

“Vjerujem da je to jedan od efikasnijih načina uticanja na razvoj svijesti javnosti o rodnoj ravnopravnosti. Takvi, naizgled sitni napori, dugoročno daju dobre rezultate.”

“Ja mislim da je potreban upravo iz razloga da damo na značaju ženi, da damo na značaju našim profesijama, jer generalno u crnogorskom jeziku do skoro su sve profesije bile nazivane u muškom rodu. I negdje i sama ta činjenica je davala na značaju muškarcima i veće šanse muškarcu. Zašto ne bismo bile novinarka i novinar? Zašto to ne bi bilo isto? Doktor i doktorica, profesor i profesorica? I mislim da treba na tome insistirati, da to prosto uđe u uho narodu, auditorijumu, javnosti kojoj se obraćamo.”

“Jezik je naša druga kuća, on odražava sve odnose u društvu i on, prije svega, podržava rodnu ravnopravnost zbog toga što jezik čini vidljivim sve stvari koje se dešavaju oko nas. Znači, ako imate pilotkinju, a kažete pilot, onda ne možete da znate da je riječ o ženi. Ili ako imate rektorku onda nećete reći rektor, a jezik će, samim tim što imamo rektorku, tu ženu učiniti vidljivom. Tako da je važno da upotrebjavamo rodno senzitivni jezik i ja to činim.”

“Ako želimo da ostvarimo prava koja nam pripadaju, društvu se, između ostalog, mora nametnuti i rodno senzitivni jezik.. Vrlo važno oruđe koje izaziva otpor, ali se ipak pokazuje kao efikasno.”

Određenom broju ispitanica nije dovoljno jasna uloga i značaj koju rodno senzitivni jezik ima na postizanje ravnopravnosti žena i muškaraca i ne povezuju ga sa uticajem na poboljšanje položaja žena. Dio intervjuisanih novinarki smatra da “rodno senzitivni jezik umanjuje ulogu žene jer mnoge riječi u ženskom rodu ne zvuče dobro već kao deminutiv izveden iz zanimanja.” Druge kažu da je njegova upotreba “na silu nametnuta, iskarikirana i prenaglašena”, da mnoge riječi zvuče nezgrapno i smiješno i da ga ne treba upotrebljavati po svaku cijenu.

“Rodno senzitivni jezik u velikom broju riječi predstavlja gotovo nasilje nad jezikom , zato što tjera na neprirodan izgovor riječi , zato što se mnogi oblici ne mogu lingvistički objasniti i zato što rodno senzitivni jezik ama baš nikako ne unapređuje položaj žene. Štaviše, smatram da je prisiljavanje javnosti na njega zapravo javnost značajno udaljila od pravih problema žena.”

“Mišljenja sam da to nije prioritet posebno što neke riječe u rodno senzitivnom obliku po mom mišljenju izgledaju nezgrapno i nekima često služe za ismijavanje. Npr. kulturološkinja, lingvistkinja, sociološkinja, vodičkinja, psihološkinja.”

“Smatram da mnoge rodnosenzitivne riječi ne zvuče dobro, više kao deminutiv izveden iz zanimanja, poput sudija-sudijica, trener-trenerica, advokat-advokatica, I da kao takve umanjuju ulogu žene koje predstavljamo. Takodje smatram da upotreba rodno senzitivnog jezika ne doprinosi rješavanju pitanja iz te oblasti.”

“Razumijem ideju da se jezik učini rodno senzitivnim, ali ne mislim da to mora biti u stoprocentnom obimu. Neke funkcije je nemoguće svesti na rodno senzitivni jezik (vozač, poslanik npr.) i mislim da ih ne treba ni prevoditi, jer se dobija suprotan efekat. Takodje, smatram da rodno senzitivni jezik nije presudan za poboljšanje položaja žena.”

32. Da li vi koristite rodno osjetljiv jezik?

Da li vi koristite rodno osjetljiv jezik?			
DA	DJELIMIČNO	NE	BEZ ODGOVORA
37	22	10	1
52,85%	31,42%	14,28%	1,42%

Izuzetno visok procenat ispitanica (oko 84%) koje su odgovorile da koriste ili djelimično koriste rodno osjetljiv jezik svjedoči o napretku u prepoznavanju njegovog uticaja na dostizanje ravnopravnosti žena i muškaraca. Razlozi za njegovu upotrebu su različiti - od shvatanja da utiče na promjenu svijesti i doprinosi vidljivosti žena do stavova da je riječ o zakonskoj obavezi ili ustanovljenom pravilu. Odgovori intervjuisanih novinarki dovoljno govore o progresu u ovoj oblasti - da korišćenje ženskog roda za titule, funkcije i zanimanja žena ostvaruje svoj uticaj u novinarskoj profesiji a onda i u društvu. Uvođenje zakonske obaveze o korišćenju rodno osjetljivog jezika kao i uvođenje tog pravila u medijske sadržaje Javnog servisa, dalo je opipljive rezultate bez obzira na to koji razlozi motivišu novinarke da ga upotrijebe.

Ispitanice koje su odgovorile da koriste rodno senzitivni jezik smatraju da na taj način doprinose uspostavljanju rodne ravnopravnosti i pomažu senzibilisanje javnosti u cilju postizanja jednakosti žena i muškaraca. Često navode da je to zakonska obaveza ili pravilo kuće u kojoj su zaposlene.

“Koristim rodno osjetljiv jezik zato što edukativnu ulogu medija smatram izuzetno važnom, pa u tom smislu korišćenje adekvatne terminologije smatram ključnim u cilju podizanja svijesti.”

“Smatram da time mogu uticati na razvoj svijesti javnosti o rodnoj ravnopravnosti, što bi dugoročno moglo dati pozitivne rezultate.”

“Vjerujem da je to neophodno, a I statut kuće u kojoj radim nas obavezuje na to.”

“Osim što zakon nalaže, smatram da je u redu koristiti tu terminologiju.”

“Poštujem zakon i smatram da doprinosim vidljivosti žena u javnom životu.”

“Meni rodno osjetljiv jezik nije rogobatan kako mnogi misle. Čak naprotiv – to je samo pravilno izražavanje.”

Kao razlog djelimične upotrebe rodno osjetljivog jezika dio ispitanica navodi da su pojedine riječi rogozatne ali i da nekad, zbog nedoumica, izbjegnu njihovo korišćenje.

“Koristim ga kad god je to moguće zato što je to pravilo kojeg se moramo pridržavati, međutim izbjegnem ga u situacijama kada odeđeni termini izgledaju rogozatno, neprikladno, neumjesno. I sami smo svjedoci da postoji određeni broj termina koji još nisu našli svoje mjesto u našem jeziku.”

“Rodno senzitivni jezik koristim kad god je to moguće. U pojedinim situacijama, kada mi djeluje nelogično i rogozatno, pribjegnem klasičnim terminima.”

“Pojedine funkcije koje obavljaju žene, kada se stave u rodno senzitivni jezik zvuče rogozatno i ružno i samo su razlog za još provokacija i podsmijeha.”

“Trudim se da prilikom pisanja funkcija koristim rodno osjetljiv jezik, ali nekad se dešava da zbog nedoumica koje imam ne znam kako rodnoosenzitivno napisati neku funkciju.”

Učesnice u istraživanju koje su odgovorile da ne koriste rodno osjetljiv jezik objašnjavale su da “jezik ne može biti rodno senzitivni”, “da ne vole forsiranje po svaku cijenu”, ili da “ima bitnijih stvari koje treba preduzimati u borbi za jednak položaj žena, a koja se ne može svesti na rodno senzitivni jezik.”

“Ne koristim rodno senzitivni jezik zato što mi pojedine riječi zvuče ružno i rogozatno. A i mislim da je to bespotrebno. Izjednačavanjem funkcija u rodu ne postiže se ravnopravnost.”

“Govorim i pišem jezikom koji nije rodno senzitivni. Drugo i važnije, meni je svejedno da li će neko reći da sam novinar ili novinarka i ne smatram da mene, ili bilo koju ženu, to može u bilo kojem smislu ograničiti ili odrediti.”

“Tamo gdje znam da je lingvistički utemeljen koristim, gdje nije NE. Ne želim formu, želim suštinu, ne dozvoljavam da mi se išta na silu nameće.”

33. Jeste li ikada prošli obuku o rodnoj ravnopravnosti, rodno senzibilisanom izvještavanju medija ili bilo kojoj drugoj temi koja se odnosi na ravnopravnost žena I muškaraca i ljudska prava?

Jeste li ikada prošli obuku o rodnoj ravnopravnosti, rodno senzibilisanom izvještavanju medija ili bilo kojoj drugoj temi koja se odnosi na ravnopravnost žena I muškaraca i ljudska prava?		
DA	NE	BEZ ODGOVORA
30	39	1
42,85%	55,71%	1,42%

Više od 55% ispitanica nikada nije prošlo obuku o rodnoj ravnopravnosti ili rodno senzibilisanom izvještavanju, što je ukazuje na neophodnost organizovanja edukacije iz ove oblasti. Najveći broj njih objasnio je da nikada nijesu bile pozvane na treninge, te da takvih obuka nema mnogo u Crnoj Gori i da se ne održavaju često. Pojedine su navele da su dobijale poziv za obuku ali da im urednici nijesu dozvolili da odsustvuju sa posla.

“Nisam dobila poziv za takav seminar, još uvijek, niti se održavaju tako često.”

“Čini mi se da takvih obuka u našoj zemlji nema mnogo.”

“Nisam bila obaviještena o organizaciji obuka. Takodje, medij u kojem radim nikada me nije slao na bilo kakve obuke.”

Ispitanice koje su prošle obuke navodile su različite organizatore : UNDP, Ženska politička mreža, OEBS, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja iz Nikšića i druge nevladine organizacije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Glavni grad, Fakultet političkih nauka. Iskustva su uglavnom pozitivna mada je bilo i kritika na račun kvaliteta treninga.

“Bila sam na jednoj obuci baš o rodno senzitivnom jeziku. Bila je prilično nestručna i prilikom obuke je došlo do prave parodije seminara. Bilo je to prije desetak godina, ne sjećam se ko je organizovao.”

“Prošla sam obuku u vezi sa upotrebom rodno senzitivnog jezika. Pokušavam da se u svakodnevnom radu pridržavam savjeta sa pomenute obuke.”

“Prošla sam obuke o rodnoj ravnopravnosti koje su ranije organizovale pojedine nevladine organizacije, ministarstva. Uvijek na takvim radionicama možete da čujete nešto korisno.”

“Obuku su držale dvije žene koje su dugo u toj sferi i bilo je zaista korisno.”

34. Da li ste zainteresovani u budućnosti za edukaciju na ove teme?

Da li ste zainteresovani u budućnosti za edukaciju na ove teme?		
DA	NE	BEZ ODGOVORA
58	11	1
82,85%	15,71%	1,42%

Skoro 83% intervjuisanih novinarki odgovorilo je da je zainteresovano za edukaciju o rodnoj ravnopravnosti u medijima. Ovaj procenat obuhvata i interesovanje za treninge većeg dijela onih koje su na prethodno pitanje odgovorile da su već pohađale slične obuke (42%), što govori o jasno izraženoj sveukupnoj potrebi i neophodnosti organizovanja i sprovođenja edukacije za zaposlene u novinarstvu. Mnoge priznaju da nemaju dovoljno znanja o rodnom aspektu izvještavanja, da žele da nauče ono što ne znaju i da se usavršavaju u svim oblastima. Smatraju da im je ova vrsta obuke od izuzetne važnosti za posao kroz koji će doprinijeti uspostavljanju ravnopravnosti žena i muškaraca.

“Zainteresovana sam za obuke zato što smatram da nemam dovoljno znanja o tome.” “Da naučim ono što ne znam.”

“Smatram da samo možemo da budemo bolji u ovom poslu koji radimo, da možemo da budemo profesionalniji, odgovorniji i mnogo etičniji. I da možemo mnogo više da doprinesemo jednakosti u društvu.”

“Voljela bih da se upoznam sa svim oblicima i situacijama rodne neravnopravnosti sa kojima se žene susreću, kao i da proširim znanje o tome kako se boriti protiv toga.”

“Uvijek treba raditi na većoj vidljivosti žena. Smatram da prvenstveno mlade novinarke na početku karijere moraju proći obuku na ovu temu kako bi kasnije u redakciji mogle da na rodno korektan način pišu o osjetljivim temama.”

“Želim da kroz svoj posao doprinesem uspostavljanju ravnopravnosti žena. Mislim da je to bitno ukoliko želimo da mijenjamo svijest o ženama ali i položaj žene u društvu, pa i u novinarstvu.”

“Smatram da bih tako mogla da doprinesem još više, ali da se tako čuje i moj glas. Takve obuke ne služe samo da usvajaš znanja već ad budeš proaktivan.”

“Voljela bih da se edukujem..Kad već nisam nikad prošla tu obuku, voljela bih da vidim šta je to što bih mogla još dodatno da naučim o rodnoj ravnopravnosti i rodno senzitivnom jeziku.”

“Da bi se problem riješio tj. poboljšao položaj žena, neophodan je razgovor. Neupitno je da žene i muškarci nisu u istoj ravni u kompletnom crnogorskom društvu, tako da je neophodno više edukacije, seminara, konferencija na kojima će učestvovati i muškarci i žene.”

Oko 16% intervjuisanih novinarki nije zainteresovano za edukaciju. Smatraju da imaju dovoljno znanja o rodnoj ravnopravnosti u medijima, da se obukama neće ništa promijeniti

“Nijesam zainteresovana za edukaciju jer sam uvjerena da se ništa neće promijeniti. Ispunjavanjem ankete biće u najboljem mogućem ishodu sačinjena statistika, ali će novinarke i dalje raditi svoj posao za isti novac i bez razumijevanja od strane drugih i istovremeno nastojati da ujedno budu dobre majke i supruge.”

“Nijesam zainteresovana za obuku jer su to priče koje ne rješavaju stvarni problem žena u društvu.”

“Mišljenja sam da oni koji organizuju takve obuke često znaju mnogo manje od onih koje obučavaju.”

“S obzirom na to da ovjde živim već 50 godina i da sam aktivan učesnik u našem društvu, naučena sam da se borim za svoja prava u ovom okruženju i smatram da mi dodatna edukacija ne treba.”

5. KLJUČNI STAVOVI UČESNIKA FOKUS GRUPE

Kako bismo provjerili stavove novinara i tražili njihovo mišljenje o temama iz dubinskog intervjua, organizovana je fokus grupa sastavljena od 5 iskusnih novinara koji su zaposleni u posmatranim crnogorskim medijima.

Većina učesnika fokus grupe ima utisak da je više žena na rukovodećim mjestima ali da i pored toga odluke donose muškarci jer su uglavnom oni vlasnici medija. Smatraju da žene koje rukovode medijima nijesu pokazale da imaju svoju nezavisnost i da su jake i stabilne, već da direktno sprovode ono što im je naređeno od vlasnika ili njima nadređenih. Dodaju da žene kao

šefice nijesu manje sposobne od muškaraca šefova, ali da često slijepo izvršavaju naređenja i ne žele da se protive. Objašnjavaju da je to možda zbog toga što ih ranije nije bilo mnogo na tim mjestima pa sada pokušavaju da se prilagode i zadrže svoje pozicije. Nekoliko učesnika fokus grupe tvrde da “žene koje su šefice češće od njihovih kolega mobinguju zaposlene nezavisno od pola.”

Svi su saglasni da se novinarstvo pretvara u tzv. žensku profesiju i kao problem ističu dostizanje jednake zastupljenosti žena i muškaraca na mjestima odlučivanja. Dodaju da se žene postavljaju na rukovodeće pozicije samo da bi se zadovoljili zahtjevi Evropske unije i donatora raznih projekata.

“Problem je u tome što je naglo krenula priča o emancipaciji i da žene moraju da budu zastupljene jednako kao muškarci, tako da se sada mora doći do brojke. Ne postavlja se kvalitetan ženski kadar, nego je važno samo da je žena, da bismo došli vještački do cifre pola žena pola muškaraca, što je slučaj i sa poslanicama. Dakle, sve se vještački radi, ne postavlja se kvalitetan ženski kadar, nego je samo bitno da je to žena.”

Svi učesnici fokus grupe misle da je novinarska profesija degradirana a ekonomsko-socijalni položaj novinara i novinarki gori nego ranije. Uzroke feminizacije profesije pojedini ispitanici vide u tome što muškarci odlaze iz novinarstva jer su male plate i ne može se zaraditi dovoljno novca. Dodaju da je moguće da se muškarci povlače iz novinarstva i bave se unosnijim poslovima, te tako ostavljaju mjesto ženama koje su sada u većini. Navode da je novinarstvo jedna od rijetkih profesija za koju se u potpunosti žrtvuje privatni život, posebno zbog toga što se radi 24 sata i nema definisanog radnog vremena.

Ispitanici imaju identičan stav da se “rodna ravnopravnost ne odnosi samo na žene nego na cjelokupno društvo”. Odgovarajući na pitanje zašto je na seminarima i obukama malo muškaraca, objasnili su da većina društva ovu temu povezuje sa ženskim pravima, a da se “tradicionalno Crnogorci ne miješaju u ženska posla, i da je onda to signal da muškarcima nije mjesto u toj priči”.

Novinari smatraju da muškarci i žene nijesu ravnopravni u Crnoj Gori ali da su danas ravnopravniji nego ikada, mada, kako kažu, i dalje ima ostataka patrijarhata. Zaključuju da Crna Gora ima dobre zakone koji omogućavaju jednaka prava svima, ali da se zakoni ne primjenjuju u praksi kako treba.

“Kod nas još uvijek postoji naopako pravilo da žena ne treba da radi jer se zna da je ženi mjesto u kući, da ona brine o djeci, o kući, o svekru i sjevci. Takodje, sreo sam se sa mišljenjima da žena ne mora da se obrazuje. Imam primjer gdje je otac svojoj ćerki rekao nakon završetka srednje škole: ‘Za tuđu kuću dosta’. Tako joj je otac poručio da je dosta školovao do srednje škole i da je ona svakako tuđa kuća, te da je to dovoljno od njega što je za nju učinio. Nije on to rekao ćerki zato što je on rodno nesenzitivan, već je za njega ona žensko i on smatra da žensko ne mora da se obrazuje.”

Učesnici fokus grupe smatraju da su novinari i novinarka ravnopravni u svojoj profesiji, i da su u novinarstvu žene najmanje ugrožene u odnosu na druge profesije. Većina je ipak saglasna da nedefinisano radno vrijeme uz kućne obaveze i brigu o djeci otežavaju obavljanje radnih zadataka novinarki.

“Mi smo tradicionalno društvo. Žena je zadužena i za kuhinju i za kuću u 90 odsto slučajeva, tako da joj je to sigurno dodatno opterećenje i to može da utiče na radnu aktivnost. To može da ometa žene, ali ne u nekoj spektakularnoj mjeri.”

Na pitanje da li su novinari i novinarka jednako tretirani i imaju li iste mogućnosti prilikom zapošljavanja, učesnici fokus grupe potvrdno su odgovorili. No, odmah potom, većina ispitanika primjećuje da nije u redu što poslodavci prilikom razgovora za posao pitaju novinarka o planiranoj trudnoći i braku jer ih tako diskriminišu. Pojednim učesnicima je pak logično i prihvatljivo da poslodavac prilikom zapošljavanja razgovara o porodičnoj situaciji žene koja želi da radi i da nakon toga odluči da li će je zaposliti. Oni smatraju da to ne mora uvijek biti diskriminacija. Ipak, svi ispitanici su potvrdili da njih nikada nijedan poslodavac nije pitao o porodici i djeci.

Učesnici fokus grupe smatraju da su novinarka jednako ili čak bolje plaćene od kolega muškaraca, kao i da imaju jednake šanse da napreduju u poslu kao novinari. Odman nakon toga priznali su da trudnoća i porodijsko odsustvo otežavaju ženama pozicioniranje i napredovanje u poslu. Na pitanje da objasne kako onda novinarka imaju jednake šanse kao muškarci novinari da napreduju u poslu, dio ispitanika objašnjava da godina porodijskog odsustva usporava karijeru ali da se nakon toga žene vraćaju i rade isti posao koji su radile i ranije. Na sve to jedan od učesnika fokus grupe rezignirano kaže: “Ja sam muškarac i diskriminisan sam kao muškarac jer igram fudbal dva puta nedjeljno i postoji mogućnost da slomim nogu”. Nakon toga se uključuje njegov kolega i dodaje da ni muškarci neće napredovati ako odu na bolovanje godinu dana, te da zato nije saglasan da je ženama zbog porodijskog odsustva otežano pozicioniranje i napredovanje u poslu, i da ne postoji rodno zasnovana diskriminacija žena. Ipak, učesnici fokus grupe smatraju da nije pravedno što se žene zbog kućnih poslova i porodičnih obaveza za razliku od muškaraca, često odriču poslovnih putovanja, edukacije i drugih angažovanja koja bi mogla doprinijeti napredovanju u poslu.

Većina ispitanika saglasna je da sagovornici, javnost i kolege drugačije tretiraju novinarka zato što su žene i objašnjavaju to seksizmom. Navode da javnost ozbiljnije shvata muškarce a žene manje sposobnim samo zato što su žene. Smatraju da je ženama teže da se bave novinarstvom jer smo još uvijek patrijarhalno društvo koje novinarka najprije posmatra kao žene pa tek onda kao novinarka.

“Neki od sagovornika su me pitali ‘zašto me ne zovu one tvoje fine I zgodne kolegice?’ Ima komentara u kojima se poručuje ženama da im je bolje da idu kući I kuvaju ručak nego što se bave novinarstvom, ali siguran sam da je riječ o šali.”

Učesnici fokus grupe ističu da su novinarke za razliku od novinara više izložene neumjesnim i brutalnim komentarima javnosti zato što su žene. Pojedini kažu da se novinarka prije svega posmatra kao žena, degradira se komentarima o njenom izgledu i ponašanju, a patrijarhalno društvo je tako kažnjava stvarajući o njoj loš glas kao o ženi. "O novinarkama se pričaju tračevi kojima se ona ponižava kao žena, a sumnja o njenom lošem ponašanju ostaje kao nešto nepopravljivo u našem mentalitetu", objašnjava jedan od ispitanika.

Tokom razgovora o seksualnom uznemiravanju koje trpe žene, pojedini učesnici fokus grupe izjavili su da ne znaju šta se pod takvim ponašanjem podrazumijeva, šta je problematično u tome ako se muškarac udvara ženi i jako je uporan u izražavanju naklonosti, kao ni gdje je granica između udvaranja i seksualnog uznemiravanja. Na navode jednog ispitanika da se mogu čuti komentari upućeni novinarkama da su im dobre noge, da izgledaju seksi, a da im se muškarci obraćaju sa "lutko", "dušo" ili "srce", drugi ispitanik odmah je uzvratio da se slično govori i novinarima.

Uz opasku da mnoge novinarke ne znaju šta zapravo podrazumijeva seksualno uznemiravanje, dio učesnika fokus grupe iznio je zapažanje da mnoge žene prihvataju takvo ponašanje.

"U patrijarhalnom društvu normalno je da se žene pa i novinarke oslovljavaju sa 'lutko', da se komentariše njihov izgled i oblačenje, da im se poručuje da su seksi... ali mnogo žena to prihvata". "Žene vjerovatno sve to prihvataju i ne reaguju zato što misle da bi ih svi ismijali, Komisija za mobing bi ih ismijala – pitali bi se šta ova žena prijavljuje. Svi mi pređemo preko mnogih oblika seksualnog uznemiravanja, to ne primjećujemo i nismo svjesni toga."

Većina učesnika fokus grupe saglasila se da se nedovoljno primjenjuje rodni aspekt u izvještavanju medija odnosno da se teme koje se odnose na položaj i prava žena ne obrađuju na pravi način.

"Ne priča se dovoljno o ovim temama jer nismo dovoljno edukovani. Čak mnoge žene nijesu zainteresovane za rodnu ravnopravnost i više kritikuju druge žene koja traže svoja prava nego muškarce koji ih diskriminišu. One ne vide tu diskriminaciju jer nijesu rodno osviještene."

Pojedini ispitanici priznaju da novinari i novinarke šire i podržavaju stereotipe koji su karakteristični za patrijarhalno društvo. "Ja živim u patrijarhalnom društvu i ja sam dio toga i projektujem svoje patrijarhalne stavove u svojim tekstovima i priložima. Trudim se da to ne bude, ali oni prosto nadju svoje mjesto", priznao je jedan od učesnika fokus grupe.

Polemika o upotrebi rodno senzitivnog jezika izazvala je podjele u fokus grupi ali niko od učesnika nije podržao njegovu dosljednu i potpunu upotrebu. Jedan dio ispitanika smatra da je neophodno koristiti rodno osjetljiv jezik u novinarstvu, ali da ipak kod pojedinih riječi treba naći kompromis jer, kako kažu, u ženskom rodu djeluju smiješno, te je potrebno naći adekvatne nazive. Objašnjavaju i da lektori nekad smatraju greškom pisanje titula i zanimanja u ženskom rodu, i da zbog toga ispravljaju tekstove.

“Ako hoćeš nekoga da poštuješ, onda ga nazovi pravim imenom - reci titulu i profesiju u ženskom rodu. Ne vidim zašto profesija ne bi bila u ženskom rodu. Samo naravno, treba naći adekvatnu zamjenu za profesije koje smiješno zvuče u ženskom rodu, a toga ima dosta. Tu treba naći neki kompromis baš zbog toga da se žena ne bi dodatno izlagala ruglu jer smo mi konzervativno društvo.”

Drugi dio ispitanika ističe da naš jezik nije rodno senzitivan, te da je “muški rod nešto što je prirodno i ne predstavlja degradaciju žena.” Navode da je upotreba rodno osjetljivog jezika besmislena jer mnoge riječi zvuče rogozbatno i degradiraju žene kao što su npr. riječi “vatrogasilja” ili “duvačica stakla”. Jedan od učesnika fokus grupe kaže da njegove kolegice sebe nazivaju novinarima a ne novinarkama jer ne žele da budu degradirane, a da riječ novinar označava zvanje odnosno profesiju.

“Ja nikad neću prihvatiti da zovem ženu vatrogasilja ili vatrogaskinja, nema boga oca koji će me na to natjerati”, zaključio je jedan od ispitanika raspravu o upotrebi rodno senzitivnog jezika u medijima.

Većina učesnika fokus grupe izrazila je želju da se edukuje jer obuku o rodnoj ravnopravnosti u izvještavanju medija smatra izuzetno važnom.

6. ZAKLJUČCI

- Ukupan broj novinara i novinarki u 14 posmatranih medija iznosi 525, od čega je žena 297 (56,6%) a muškaraca 228 (43,4%). I ranije se smatralo da je novinarstvo tzv. ženska profesija što je istraživanjem potvrđeno – žene čine većinu zaposlenih u posmatranim medijima.
- Za razliku od ranijih podataka da je mnogo manje žena nego muškaraca na visokim rukovodnim pozicijama u medijima, istraživanjem je utvrđena promjena rodne strukture na mjestima odlučivanja. Ženama više nijesu nedostupne visoke pozicije jer zauzimaju polovinu ili čak nešto više od polovine rukovodnih mjesta u 14 posmatranih medija. Prema podacima koje su nam mediji dostavili, na mjestima direktorki/generalnih/izvršnih direktorki ima 50% žena. Na pozicijama glavnih i odgovornih urednica/direktorki programa zastupljene su sa 51,5%, dok žene prednjače kao urednice redakcija sa 60,8%.

- Međutim, povoljna rodna struktura na mjestima odlučivanja ne znači automatski i primjenu rodnog aspekta. Iako žene rukovode medijima, studija "Rodno ogledalo medija u Crnoj Gori", pokazala je da tekstovi i prilozi i dalje sadrže stereotipe i podržavaju rodne uloge primjerene patrijarhatu ne doprinoseći dovoljno uspostavljanju jednakosti u društvu. Ravnomjerna zastupljenost žena i muškaraca na mjestima odlučivanja i veći broj novinarki koje rade u medijima, u jednom dijelu znači poboljšanje položaja žena, ali feminizacija profesije koja je slabo plaćena i nema definisanog radnog vremena, može da predstavlja i odraz njene degradacije. Jasno je da orodnjavanje medijskih sadržaja ne zavisi samo od broja žena koje donose odluke i utiču na način izvještavanja, već prije svega od toga koliko su urednici/ce i novinari/ke rodno senzitivni i edukovani da unesu rodni aspekt u svoje tekstove i priloge.
- 95% intervjuisanih novinarki smatra da muškarci i žene u Crnoj Gor nijesu ravnopravni ili da su samo djelimično ravnopravni. Kažu da de iure imaju ista prava ali da je u praksi nejednakost vidljiva na svakom koraku od porodice do radnog mjesta. Većina navodi da smo još uvijek patrijarhalno društvo u kojem je muškarac dominantan i pripada mu javna sfera, dok je žena žrtva predrasuda i tradicionalnih normi da joj je mjesto u kući sa obavezom da rađa i brine se o porodici.
- Samo oko 13% ispitanica jasno prepoznaje neravno pravan položaj novinarki u odnosu na muške kolege ističući kao razlog nejednakosti obavljanje kućnih poslova, brigu o djeci, odsustvo žena sa posla zbog trudnoće ili bolesti djeteta. Objasnile su da to utiče na njihovo teže zapošljavanje i dolazak do rukovodećih mjesta i uredničkih pozicija.
- Preko 90% intervjuisanih novinarki smatra da nedefinisano radno vrijeme uz kućne obaveze i brigu o djeci otežava ili djelimično otežava ženama obavljanje novinarskog posla, te da im treba mnogo više snage, energije i odricanja da obave postavljene zadatke za razliku od njihovih kolega. Istovremeno se uočava kontradiktornost u odgovorima ispitanica jer skoro 90 % navodi da su novinari i novinarke u potpunosti ili djelimično ravnopravni u novinarskoj profesiji. To ukazuje na mogućnost da dio novinarki iz posmatranih medija nedovoljno razumije uticaj pretežnog obavljanja kućnih poslova i porodičnih obaveza na položaj žena i u njihovoj profesiji. Većina ispitanica zaključuje da su žene u novinarskoj profesiji rastrzane između obaveza majki, domaćica i novinarstva koje je težak i zahtjevan posao, za razliku od njihovih kolega koji se ne suočavaju sa višestrukim teretom porodičnih obaveza i neplaćenog posla u kući.
- Iako je oko pola učesnica istraživanja odgovorilo da imaju jednake mogućnosti da se zaposle kao i njihove kolege, svaka četvrta ispitanica ispričala je da je prilikom zapošljavanja poslodavac pitao o bračnom statusu, djeci ili planiranoj trudnoći, i da to može uticati na njegovu odluku o zaposlenju.

- Skoro svaka druga ispitanica smatra da novinarke nijesu jednako plaćene kao muške kolege ili da su im samo djelimično jednaka primanja i navode da je prvenstveni razlog za to što su oni muškarci. Budući da preko 65% intervjuisanih novinarki misli da je novinarstvo loše plaćen posao i degradirana profesija, uz percepciju da su muške kolege bolje plaćene od njih, novinarke dovodi u poziciju da preispituju vrijednost svog rada, zalaganja na poslu i odnos prema radnim zadacima u odnosu na novinare. Ističu i različiti odnos uredničkog kadra koji je kako kažu, popustljiviji prema muškarcima i više vrednuje rezultate njihovog rada.
- Čak 80% intervjuisanih novinarki mišljenja je da trudnoća i porodiljsko odsustvo djelimično ili u potpunosti otežavaju pozicioniranje i napredovanje žena na poslu. Istovremeno, zabrinjavajuće je što se svaka druga ispitanica odrekla poslovnog putovanja, edukacije ili drugog angažovanja koje je moglo doprinijeti njenom napredovanju u poslu. No, i pored jasnih statističkih pokazatelja, uočava se nedovoljna svjesnost o uslovljenosti i povezanosti rodni uloga sa karijerom žena.
- Svaka četvrta ispitanica potvrdila je da je javnost, sagovornici ili kolege drugačije tretiraju zato što je žena. Navode da su degradirane u odnosu na kolege kroz komentarisane fizičkog izgleda, neprijatno ponašanje ili udvaranje, stavove da žena nije ravnopravna sagovornica i da manje zna od muškog kolege, kao i neprimjerene opaske da je novinarkama bolje da kuvaju ručak nego da se bave novinarstvom. Visok je i procenat odgovora u kojima ispitanice nijesu sigurne da li određena komunikacija predstavlja diskriminaciju na osnovu pola, što može ukazivati na nedovoljnu senzibilisanost da se ona prepozna.
- Svaka četvrta učesnica u istraživanju ima saznanja da se kolegini dogodilo seksualno uznemiravanje na poslu. Iako je 17% njih potvrdilo da je lično doživjelo takvo ponašanje, čak 37% ili svaka treća ispitanica zaokružila je neki od oblika seksualnog uznemiravanja koji joj se dogodio. Razlika u procentima svjedoči o tome da dio novinarki nije upoznat sa tim koje ponašanje predstavlja polno uznemiravanje. Novinarke su navele da im se najčešće događa neprijatna neverbalna komunikacija - – buljenje, stajanje suviše blizu, davanje raznih znakova, kao i na nazivanje neprimjerenim imenima, dobacivanje i upućivanje neumjesnih komentara seksualne prirode.
- Svaka druga intervjuisana novinarka nije zadovoljna kako se izvještava o ženama u crnogorskim medijima. Navode da se ove teme marginalizuju jer se smatraju nedovoljno ozbiljnim, da se uopšteno govori o položaju žena bez dublje obrade i analize konkretnih

problema, da se uglavnom piše kada se već desi slučaj nasilja, da je izvještavanje senzacionalističko, te da novinari/ke i urednici/ce nijesu rodno senzibilisani.

- Uvođenje zakonske obaveze o korišćenju rodno osjetljivog jezika dalo je opipljive rezultate. 58% ispitanica smatra da je neophodno koristiti rodno senzitivni jezik u novinarstvu, a skoro isti procenat kaže da ga zaista i koristi. Dio njih ipak navodi da su pojedine riječi rogozobne, ružne i smiješne.
- 55% intervjuisanih novinarki nikada nije prošlo obuku o rodnoj ravnopravnosti ili rodno senzibilisanom izvještavanju, a čak 82% njih zainteresovano je za edukaciju na ove teme. Taj podatak govori o jasno izraženoj sveukupnoj potrebi i neophodnosti organizovanja i sprovođenja edukacije za zaposlene u novinarstvu. Ispitanice su poručile da žele da kroz svoj posao utiču na promjenu svijesti kako bi se poboljšao položaj žena u društvu, a samim tim i u novinarstvu.

7. PREPORUKE

- Sprovoditi plansku i kontinuiranu obuku novinara/ki i urednika/ca o rodnoj ravnopravnosti i rodnom aspektu izvještavanja medija sa akcentom na što veće uključivanje muškaraca.
- Sprovoditi posebnu, ciljanu obuku o oblicima seksualnog uznemiravanja kao i jasnim procedurama koje je potrebno ustanoviti u medijskoj kompaniji za prijavljivanje i sankcionisanje takvog ponašanja.
- Obuka tima trenera i trenerica za rodnu ravnopravnost u medijima koji potiču iz novinarske profesije, sa akcentom na motivisanje muškaraca da steknu treneska znanja i vještine i uključe se i u druge aktivnosti za postizanje ravnopravnosti žena i muškaraca.
- Otvoriti javnu debatu i komunikaciju sa najvišim rukovodećim kadrom i vlasničkim strukturama u medijima u cilju dopune internih akata i preciziranja odredbi kojima će se ženama koje se vrate sa porodijskog ili roditeljskog odsustva garantovati isti status odnosno povratak na isto radno mjesto i iste radne zadatke koje su obavljale prije odlaska na odsustvo.
- Obezbijediti prostorije za dojenje u medijskim kompanijama.
- U saradnji sa sindikatima, inspekcijom rada i advokatima ohrabrivati novinarke da prijave nepravilnosti prilikom zapošljavanja i preduzimati druge mjere za otkrivanje i sankcionisanje poslodavaca koji postavljaju pitanja o privatnom životu kandidata/kinja koji traže posao ili na drugi način diskriminišu žene. Kao dodatnu aktivnost, sprovesti kampanju koja će podići svjesnost o ovom problemu.

- Otvoriti javnu debatu o potrebi jasnog definisanja osmosatnog radnog vremena za novinare i novinarke.
- Sprovesti sveobuhvatnu edukativnu nacionalnu kampanju o tome da rodna ravnopravnost nije priča za žene i o ženama, već da doprinosi napretku i razvoju cjelokupnog društva u koje treba podjednako uključiti i muškarce i žene.
- Sprovesti dalja istraživanja o položaju Romkinja, Egipćanki, žena sa invaliditetom i pripadnica drugih ranjivih grupa koje rade kao novinarke u medijima u Crnoj Gori, a kojim bi se preispitalo postojanje višestruke diskriminacije.

